

Повідомляємо про зміну нашої адреси

КИЇВ KYIW

журнал
літератури, науки, мистецтва,
критики і суспільного життя



1961

ЛИПЕНЬ
СЕРПЕНЬ

4

JULY
AUGUST

4800 N. 12th St., Philadelphia 41, Pa.

diasporiana.org.ua

KYIW

4800 N. 12th St.
Philadelphia 41, Pa.
Tel. GL 7-0527

UKRAINIAN
LITERARY AND ART MAGAZINE

Published Bi-Monthly
Publisher and Editor B. Romanenчук, Ph.D.
Subscription: \$4.00 per year.
Single copy: \$0.70.

Entered as second class matter at the Post Office at Philadelphia, Pa.

No. 4 (67)

JULY—AUGUST, 1961

VOL. XII

З М І С Т

1. Д. Красицький/Малий маляр	1	13. В. Чапленко/Походження назов	
2. М. Тарнавська/**	4	гагілки	28
3. Петро Гуріненко/Пісні моєї ма-		14. Вол. Дорошенко/До огляду „Шев-	
тері	5	ченкіяна в українських календа-	
4. А. Таджикибаев — М. Лавриненко/		рях на 1961 рік“	33
Розмова з Тарасом Шевченком	7	15. Б. Романенчук/За власну систему	
5. Р. Володимир/Дума про друга ..	10	виховання	35
6. В. Біляїв/Над морем	13	16. А. Моруа/Золотий вік	41
7. П. Кізко/Листоноша	13	17. Огляди й рецензії:	
8. Л. Храплива/Римський сотник ..	14	Я. Рудницький/Кобзар із 1961 р.	43
9. І. Боднарук/Як уявляв собі Шев-		П. Ковалів/Про нову працю проф.	
ченко здисципліновану українську		О. Оглобина	44
громаду?	14	І. К-ий/Митроп. Іларіон: Форте-	
10. Б. Николін/І. Бунін про росій-		ця православія на Волині	45
ських письменників	18	18. Бібліографія	46
11. Яр. Рудницький/Шевченкова мова	23	19. Конкурс на проект пам'ятника Т.	
12. З матеріалів до Словника укра-		Шевченкові у Вашингтоні	47
їнської літератури	25	20. Конкурс на повість	48

Статті підписані справжнім прізвищем або відомим псевдонімом, чи ініціалами не завжди висловлюють погляди редакції. За підписані статті відповідають їх автори.

Передруки і переклади за згодою редакції і поданням джерела.

Дмитро Красицький / МАЛИЙ МАЛЯР *

Оповідання

Дмитро Красицький, правнук Тараса Шевченка, написав на підставі спогадів родичів та архівних матеріалів, збірку оповідань про дитячі роки великого поета; одне з них отут і передруковуємо. — Ред.

Катря допомагала матері: мела долівку, з лави, з мисника стирала пилу, поралася в хаті.

Тарас сидів біля полу на долівці і держав у руках вуглинку. Він уже обписав усю стіну від лежанки до полу і почав малювати долівку.

— Що це ти наробив? Я ж казала тобі, Катре, не давай Тарасові вуглинок. Бач як усю стіну змережив!

Мати одібрала вуглинку в Тараса.

— Ой, ой, ой! .. Справді, що ти понамальовував? Мало тобі вчора попало, то ти й сьогодні хочеш по руках дістати?

Катря відвела Тараса в куток та почала змивати долівку, підмазувати стіну. Малому не сиділося, він знайшов біля печі іншу вуглину і тут же в кутку на стіні почав малювати півня.

— Ти знову за своє? Що то таке?

— То півень — бондарівський!

— Хоч би свого малював, а то бондарівського...

— Е, наш не такий! Бондарівський півень чубатий. Бач, і я чубика зробив, — і Тарас показав Катрі на малюнок.

Катря тільки рукою махнула.

— Що мені з ним робити? Не встигаю підмазувати.

— А ти дай йому по пальцях!

Тоді Тарас випурхнув на вулицю, скликав товаришів, розгладив долоною пилуку і паличкою почав виводити півників. Хлопці милувалися ними й просили:

— Тарасе, малюй ще! Малюй ще!

І з-під рук малого маляра один за одним вистрибували півники на довгих ногах, з чубками і без чубків, довгохвості і купохвості, всякі, всякі. І кожна нова птаха, змальована в пилуці, здавалася все кращою. А Тарас відходив набік, приплющував око, придивлявся до півня біля тину і думав, як би його ще краще навчитися малювати півнів.

— О, цей півень точнісінько Василів.

— А це?

— А це решетилівський!

— А це?

— А це ковалівський, хіба не бачиш — наїжачився...

**
*

Великдень. Під хатою на призьбі проти сонця сиділи тітки Тарасові і вели між собою розмови, а Тарас, вмотивившись поруч, ловив кожне слово, бо мова йшла про малюнки.

Тітка Домаха хвалила хлипківського дяка.

— І співучий, і говорун, і малює добре...

— Малює?

— А фарби в нього, ну, як живі, аж горять.

Тітці Явдосі до вподоби тарасівський дяк, що малює Івана-воїна.

— Ну справжнісінький тобі воїн! Хоч фарби у нього поганенькі й ікони чудні якісь... Так зате ж Іван-воїн!

Тарас сидючи на призьбі, вслухався у розмову тіток і йому хотілося навчитись так малювати, щоб фарби були „як живі“. Він мріяв дістати справжніх фарб. А то що у нього, все саморобні — то з квіток, то з зілля, то з бадилля баклажанів і картоплі, то з бузини і навіть з цибулі.

Тітки давно пішли у хату, а Тарас все думав: „І які то фарби у хлипнівського дяка? Як тільки піду до тітки в гості, не посоромлюсь і до нього зайти“.

**
*

Після Великодня пошастило Тарасові побувати у Хлипнівці.

Погостив він трохи у родичів і вирішив навідатись до дяка. Підійшов до подвір'я. Глянув через перелаз, а дяк саме по двору походжає, щось собі наспівує. І Тарасові якось боязко стало.

Запримітивши його, дяк підійшов до перелазу.

— Чого тобі, хлопче, треба?

— Я до вас... за порадою...

— Ну-ну, заходь!

Тарас стрибнув через перелаз, привітався, стояв, м'яв у руках шапку і не знав, як розпочати. Дяк був зовсім молодий, вуса і борода рідкі-рідкі, а очі дивилися так допитливо, що Тарас зніяковів.

— Чий ти?

— Я нетутешній... З Кирилівки... Шевченко Тарас... Чув, що ви добре малюєте і що фарби у вас як живі... Я й зайшов подивитися... Хочу також стати малярем.

Дяк вислухав хлопця і спитав:

— І що ж ти малюватимеш?

— Усе, що бачить око.

Дяк дістав аркуш паперу, олівець і дав Тарасові.

— Ану змалюй мені, що бачить око.

Малий маляр сів на пеньок біля дривітні, глянув на дяківську хату. Під хатою проти сонця грілися кури, а спереду, як сторож, стояв на високих ногах півень.

Тарас швиденько накидав контури хати, призьбу, ганок і грушу з молодим листям, а півня і курей по-справжньому змалював. Це йому не первина! Дяк подивився і об поли вдарив.

— Гм... гм... Рука в тебе, видно, малярська.

Хлипнівський дяк учився в Києво-Печерській лаврі в художній школі. Малював святих, але щоб півня живого змалювати, куди там...

Дяк завів Тараса до світлиці і показав йому свою роботу — ікони. Блищала ще зовсім свіжа фарба, пахло вареною олією. Фарби справді були чудові, переважно зеленого, червоного кольору. Хлопець з захопленням дивився на малюнки. Святих по імені трудно було вгадати, і навіть відомий йому Миколай на одній дошці був чорнявий, а на другій — сивий.

— Так от, прихось, будеш учитися, тільки в пана управителя треба дозвіл взяти.

Тарас вернувся з Хлипнівки додому. Дякові малюнки стояли перед очима. Від пахоців свіжих фарб туманилося в голові, і хлопець твердо вирішив сходити в економію, попросити в управителя дозволу.

**

У Вільшану він не прийшов, а прилетів. Сміливо переступив поріг панських покоїв. Пан управитель маєтку поміщика Енгельгардта презирливо глянув на кріпацького хлопця, що осмілився порушити тишу їх господи.

— Ну і що скажеш?

— Я з Кирилівки, Тарас, син Грицька Шевченка. Дяк хлипнівський бере мене в науку. Прошу вашого дозволу вчитися малювати.

— Що, що? Учитися малювати?! Кріпак хоче учитися малювати? А чи подумав ти, що сказав?

— Так, я ж люблю малюнки! Я хочу...

Але пан більше не слухав. Роздратовано схопився з стільця.

— Малюрі мені не потрібні! Для рук твоїх досить і іншої роботи.

Тарас стояв перед паном сміливо, і це було незвичайним явищем у панській господі.

— Хоч ти мені подобаєшся...

— Так я прошу, пане, пустіть мене в Хлипнівку!..

Пан почервонів і різким голосом викрикнув:

— На кухню!

На голос пана у кімнату вбіг служник.

— На кухню!.. Чистить картоплю! До челяді! — і пан одвернувся до вікна.

Спідлоба глянув Тарас в його бік. Надії згасли. Покірно схилив голову. А серце горіло гнівом...

Служник схопив хлопця за плечі і випхав за двері... На кухню!

Беззахисному хлопцеві зразу ж загадали стільки роботи, що й за тиждень не переробити: начистити відро картоплі, лушпиння й помий ви-нести свиням, наносити води в казани, почистити чавунці, помити ложки, порошком, вимити підлогу на кухні, вигребти попіл, нарубати дров, розтопити плити...

Тарас моторно забігав, а кухар погейкував, покрикував. Не встиг ще одне зробити, розігнути спину, як уже друга робота на черзі. І все мерщій, мерщій, і все бігом, бігом.

Диставалося Тарасові. Кухня була для нього справжнім пеклом. Коли виходив на подвір'я, навіть сонце, яке він так любив, здавалося йому немилим.

Поруч з панським будинком ріс чудовий садок. Біліли посипані пісочком доріжки. А понад доріжками цвіли різні квіти. В садку гралися чепурно прибрані паненята.

— Бувало несе Тарас повне відро помий, надривається, що аж світ в очах мутніє, земля під ногами хитається, а панські діти, граючись, глузують з нього.

Одного разу ніс Тарас через подвір'я воду до кухні і зачув галас дітей у садку:

— Вчитель, вчитель, — і вони кинулись назустріч літній людині, що входила до садку.

Учитель, оточений дітьми, сів на лавочці і почав щось розповідати. Тарас поставив відра на землю, підкрався до огорожі, слухав, про що йшла мова. Серце його колотилося в грудях.

Учитель розповідав дітям, що буде їх учити малювання. І тут же розпочав лекцію.

Він розказував просто, ясно, а діти ніяк не могли второпати.

„І чого тут не розуміти“, — дивувався Тарас.

Вчитель ще раз пояснив, і Тарасові здавалося, що навіть баран, який ходив по подвір'ю і скуб траву, міг би вже розібрати.

Наприкінці вчитель сказав, що приходитиме тепер щоденно у після-обідню пору, і звелів дітям:

— Приготуйте папір та олівці!

З того дня Тарас почав тайкома слухати лекції малювання. Зранку він дуже спритно орудував на кухні, щоб скоріше усе поробить, а в обідню пору зникав, що його й не розшукати.

Тим часом він, сховавшись за тином, уважно слухав, що казав учитель. Хлопець сумлінно перемальовував усі малюнки, які давав малювати учитель своїм учням. Незабаром Тарас навчився знімати натуру, розтушовував тіні.

Одного разу вчитель примітив, що якесь кріпацьке хлоп'я, сидячи за тином, слухає його і щось малює.

„І що то воно може малювати своїми порепаними пальцями?“ — подумав учитель.

Він підійшов до тину. Здивуванню не було меж: в руках кріпацької дитини був чудово написаний малюнок.

Учитель глянув на руки Тараса і промовив:

— Золоті у тебе пальчики, хлопче... Дай малюнок...

Схопились діти, обступили вчителя, в руках якого було чудово виконане завдання, тільки що їм дане.

Обірваний Тарас, червоніючи, стояв перед учителем.

Учитель розпитав Тараса, хто він, чий, звідкіля, як попав у челядь, що робить, похвалив за малюнок і дозволив приходити на лекції.

— Учись, учись! З тебе буде маляр!

І дав Тарасові аж п'ять аркушів паперу й олівець.

Марта Тарнавська / * * *

На серце падає знайомий дощ
і точить, мов терміт, будівлю щастя.
Не віднайду шляхів до світлих прощ,
де радости цілющої причастя.

Нема молитви, що змиває біль.
Невже й любов — фатаморгана тільки?
Спрагу ночей безсонних, що мов сіль,
гашу вином прекрасних віршів Рільке.

1960.

Образок

Брови у Тараса Григоровича насуپлені, погляд задумливий, але звеселяє журне обличчя материн рушник навколо портрета, — білий, тонкий рушник з льняного полотна, що на ньому палкі рожі ясніють, пломінка кра-соля жактить і хрещатий барвінок стелиться.

Вишивала-мережила його мати моя. Була вона тоді ще молодою, хоч трьох нас, хлоп'ят, уже від землі підвела. І всього-то заполочі мала: червону, оранжову й зелену. Червону — для руж, оранжову — для красолі, а зелена, звісно, йшла на барвінок.

Літа молодії, мов птиці бистрі, пролетіли. Сива мати моя давно вже онуків колише, а рушник той, здається, тільки вчора гаптований: новий-новісінький і заполоч не злиняла: червона, оранжева й зелена.

Є на рушнику й чверта барва. Вона незбагненна, невловима одразу, але така яскрава, що в очах мерехтить. Од неї серце б'ється бентежно й радісно, і пісня далека, прекрасна, мов мрія юнацька, вчувається, тихо гучить.

Міняться відтінки четвертої барви, наче лазурове повітря над степом гарячим леліє, наче синій Дніпро по зернистім піску стримує...

Звідкіля ж узявся четвертий незбагнений цвіт?

Пливуть, линуть згадки. Бринять струни в душі моїй, виспівують про молодість матері, про її нелегкі літа. Чую тихий, ледь вловимий спів... Хтось колискову веде.

Таки справді звучить колискова — найніжніша, найчистіша пісня у світі... Слів у ній немає, а музику й дитя безсловесне розуміє, серцем маленьким вбирає, п'є, мов тепле, живильне молоко із материнських грудей.

Риплять вервечки, гойдається колиска, а зморена працею мати, чую, співає над братом молодшим моїм. Мелодією чистою, мов акварель, мов голос скрипки, малює вона синові, надії своїй, чарівні видовиська. І соловейко в тій пісні співає, і листя тонке шелестить, і квіти урочі цвітуть...

Сонце весняне у вікно добивається, здається, по склі стукотить; осяває колиску хитку й схилену матір. Пісня сповняє серце дитини солодким щемом.

Ой, цвіте-розмаю, пісне материнська! Малому синові ти необхідна, як чисте повітря, як ласкаве сонце і земля квітуча!

Бринять, виспівують струни в моїй душі... Озвалася нова, голосніша... Про що ж вона дзвенить?

Надворі хуга лютує, сніг по шибках січе, гуде вельми вітер у високому комині.

Нас трое в хаті. Страшно малим. Хукаємо ми в змерзлі долоні. Чомусь верзеться казка про гусей „сірих, білих, волохатих“. Та ось рипнули двері, і в хату зайшла мати. Лице в неї розчервонілось від морозу, хустка запрошена снігом, очі, мов вода з лугової криниці, блищать. Наша добра, молода мати. Ми лопотимо босими ногами назустріч їй, тулимося до холодного кожуха, не даємо кинути на долівку оберемок соломи, перетягнутий рядном. Солома колюча, жовта, пахне снігом і житом...

Одчайдушно гуготить у печі вогонь, реве, мов очманілий звір. Сухий жар плыве по хаті. Мати співає, пораючись. Слова звучні, мелодія за серце бере. Припишкли ми, слухаємо, як заворожені. Ллються слова про те, як молоденький козак із коханою прощався, коня вороного сідлав, шаблю най-

гострішу брав і їхав боронити рідний край від татарина-турка, від ляха-пана. Серцям стає тісно в грудях. І ми вже летимо на прудких конях разом з мужнім козаком боронити Україну.

Материна пісня, як крила, у нас за плечима. Вона гріє, як гуготливий вогонь, щойно розпалений ненею в печі.

Бачимо ми, як мати випростовується і полум'я відваги спалахує в її очах...

Бринять струни-згадки в моїй душі. До їх хору прилучаються все нові й нові...

Я чув, мамо, твій спів і в полі, коли ти разом з жінками копала буряки... Як зараз пам'ятаю: осінь була пломениста, мов із золота кована, і ясна, як очі твої, нене.

Пісня дзвеніла, рвалася до синього неба. Здавалося: їй несила разлучитися з землею, на якій вона вродилася. Завмерши, слухали її гінкі тополі, мов дівчата струнки. Зелене листя тріпотіло і теж співало.

Я, восьмиліток, біг по м'якій землі до жіночого гурту, до тебе, мамо, щоб стати поруч і теж копати буряки.

Пісня навіки поселилася в моєму серці...

Гуде, повіває про минувшину найніжніша струна. Я весь — увага, бо знаю: вона розповідь, звідки взялася на білому рушнику ота четверта ясна барва.

...Сонце на вечірньому пружі. Мати сидить на призьбі. Обличчя у неї шарке, задумливе. Щоки, чоло, уста щедро опромінені цілоденним сонцем, вкриті золотою смагою. Шкіра ніби теж сіє світло, ввібравши його зайвину. Я, уже школяр, примостився біля матері і дивуюся, як воно ото виходить: руки у нені чорні, шкарубкі, а полотно ж біле білісіньке! Поглинута роботою, вона не помічає мого погляду. Заполоч на колінах у неї: червона, оранжева й зелена. Поволі, на моїх очах, розквітають на сніжному полотні палкі рожі, зеленіє барвінок, несміло проступає красоля. Підійшла сусідка, стала коло нас, склавши руки на грудях. На щоці в неї жовтіє соняшниковий пилок, а очі горять радісно. Ні тіні заздрості в них, бо нема у чесному серці місця для кривдного почуття.

Літає голка, метляється заполоч, і дзвінко гучить пісня про Україну, про життя хороше і людей завзятих, про щиросердну любов.

Чистий, як з голубого кришталю литий, дзвін неба висить над землею. Від хати, куди не глянь, скрізь він голубіє. Вітрець шелеснув — і уже, здалося, задзвеніло, заспівало вгорі, ніби хтось там, в високості, сонце хитнув і торкнувся ним небесного дзвона...

І тут я помітив, що по білому полотну гаптується ще й четвертий цвіт. Він розбігся між тими, трьома, видимими. Враз, мов осяяний спалахом, я зрозумів, що четверта барва — то слід матеріної пісні. Мелодія пісенна губила по рушнику мінливий цвіт.

Мати змовкла, відкушуючи нитку, а пісня, однак, бриніла. Я дивився на рушник і виразно чув коливкі, хвилюючі звуки...

Пісня жила...

З тих пір проминули літа. Всього було на віку, але й досі, лиш гляну на рушник, і вже чую, як мати співає.

Чотири барви на рушнику... Четверта найясніша!

Це коли глянути на нього з серцем незаскнілим!

Рушник і досі новий-новісінький. Слід пісні сяє вогнем незгасимим між шовками. Він червоний, голубий і водночас — синій, оранжевий. Він усіх кольорів райдуги. Живий цвіт, живий, як вірші й думи Тарасові!

Спасибі ж тобі, мамо, що ти назавжди поселила в моє серце рідну пісню!

О, пісне-ладо! Коли ти йдеш із серця чистого, то тебе і глухий почує, і сліпий цвіт твій незбагненний серцем розрізнить.

Ти всевладна, пісне материнська!

А. Таджибаєв - М. Лавренко / РОЗМОВА З ТАРАСОМ ШЕВЧЕНКОМ*)

В задумі сидів я у тиші німій,
Гарячі пісні вирували в мені, —
Перо по рядку швидкоувало.
На білому тлі ось розцвів орнамент,
Натхненні пісні оповили мене —
Все в вільнім ручаї збігало.

Один я. Скрізь тихо і глухо вночі,
Лиш пісня тріпоче у серці моїм —
Ніщо не порушить мовчання.
Завішені щільно віконця докруг,
Сюди не долине ні голосу звук,
Ні світла ясного блищання.

І раптом хтось мовив так тихо: — „Синоку!..“
Був голос глибокий і ніжний мов шовк,
І силою віяв живою.
— Це хто?.. Звідкіля він? — з подиву я мкнувсь...
В ту ж мить я поглянув і бачу — дідусь
Схиливсь, посміхнувшись за мною.

Бадьорий і сяє обличчя Його;
Як вогники очі у Гостя мого,
А вуса сріблом заплелися.
Гляджу і не всіли одвести очей:
— Хто він, що так ніжно торка за плече? —
Мов хвилі думки полилися.

Уважно і Він оглядає мене,
Все ближче підходить і наче дає
Мені подарунка — раду...
— Хто Ви? — посміхаючись і я, запитав...
(Чого це до мене цей Гість завітав?)
І Він відповів мені радо:

— „Тобі не впізнати мене, дорогий!.. —
З далекого краю я, дід твій старий —
Тарас я, — що спить у могилі,
В степах України, де сивий Дніпро

*) Цей вірш належить казахському поетові **А. Таджибаєву**, авторові багатьох поем і поезій. Ці хвилюючі рядки він присвятив нашому поетові, який пережив 10 років між казахами. Первісний зміст віршу був трохи підсолоджений советським славослав'ям. Переклад і обробка в сучасному вигляді належить поетові **Мих. Лавренкові**.

Під кручею лине холодним струмком, —
Вітчизна то є моя мила.

— Невже це Тарас?.. І я, справді, не сплю?..
І як він залишив могилу свою?..
Прийшов із могили?.. з покою?..
Ні!.. Хто вмер, не прийде сюди знов,
Щоб знову життя молоде розцвіло...
Дороги нема бо такої!

— „Ти сумніви маєш до мене, синок?
Гадаєш, що я вже назавжди замовк?..
Не всілі з могили вже встати?
Ні, любий мій сину, це — трохи не так:
В могилі лежить і тепер мій кістяк
Та дух мій ще хоче витати.

Бо смерть моя рання невчасно прийшла, —
Тоді бо ще каторга звором ревла —
Мене над Дніпром поховали.
І хвилі Дніпрові шуміли й пливли,
І з краю до мене тривогу несли —
У сні мене в віщі вгортали.

Чекав, мав надію — надійде ж пора:
Ніхто не впізнає славути Дніпра,
Спалахне бо наше повстання.
Могутньою силою стануть раби,
І ката, нарешті, натиснуть грудьми,
Розтрощать і знищать востаннє.

І наші народи у вирі подій
Досягнуть одвічно плеканих надій
І прапор братерства замахе.
В очах перед мною — сімнадцятий рік!..
По тім — гори трупів і море крові...
Народи ж, наш кат, знов шмагає.

Скажи-но, мій сину, народу своєму,
Що досить страждати в кайданах йому —
Катівське терпіти знущання.
Нехай повстають! Хай у бій всі ідуть!
Ми всі до Голготи скривавили путь...
Вже час на вселюднє повстання!

Ну, час у дорогу, мій сину... Прощай!
Спішу я оглянуть ще — рідний твій край,
Безмежжям великим промчати.
Згадати і зором окинути світ,
Ті далі, де десять понищених літ
Стояв я в неволі на чаті.

Під вартою йшов я сюди, а москаль
З багнетом на зброї гонив мене вдаль,
І пішки у край ваш пригнали.
В голоднім степу, у важкому труді

Казахів я вперше побачив тоді, —
Обр́азами їх обсипали.

Хотів я списати казахські пісні,
Але не щастило співать їх мені —
Завмерли підтяті катами.
Під гнітом сторожі текло заслання
І пісня не встигла розквітнуть моя —
Скували мій вірш кайданами.

А наші народи й тепер не збули
Нестерпний той гніт, що давніше тягли...
О, час би, щоб лихо пропало!
То ж, сину, ти вірші пиши од душі,
Роздмухуй повстання народне в тиші, —
Готуй, щоб вселюдно повстало!..“

І тихо, цілуючи лоба мого,
Він зник за дверима. Та це я його
Отільки-що слухав дихання.
Зачинені двері так само були.
На стіл я в задумі чоло похилив —
Мене пододало мовчання.

Звідкіль Він прийшов у хвилини нічні?
Я й справді, не знаю: це сон, а чи ні?
Його ж поцілунок — живий ще!..
І я зрозумів: це приходив не Він,
То думи Тарасові встали живі,
Пісні та слова Його віщі.

І довго сидів я у тиші німій,
Гарячі пісні вирували в мені —
Перо по рядку швидкоувало.
На білому полі розцвів орнамент,
Натхненні пісні сповили мене вмент —
І серце моє хвилювали.

Як сонце заблисло, з-за столу я встав,
І стінам німущим грізно сказав:
— Це видиво буде — пророче!
Бо наші народи готові повстати,
Щоб ката й убивцю назавжди прогнати —
Великий Тарас цього хоче!..

„Не скаламутьмо серця щирого друга недостойним спогадом, забудьмо
й простімо темних мучителів наших як простив милосердний Чоловіколю-
бець своїх жорстоких розпинателів! Звернімося до того, що світле й тихе,
як наш український осінній вечір, і запишімо все, що бачили і чули і все,
що серце прокаже.

Шевченко, Журнал

Сл. пам. Командиреві УПА,
Юліянові Ковальському

Сміливий звук до кляси закотивсь,
відкрились навстіж двері,
ступив у них проломом —
широкоплечий, одчайдушний,
звернувся до мене фронтом,
багато не казав, лише:
— Поміряємось силою —
і заки стямивсь я,
сприйняв незламний натиск...
Це він був.

* * *

Відповідала так мені дівчина,
надхненно-золотоволоса Янголина:
— Спізнилися з увагою,
дорогу хтось переступив мені раніш,
такий він небуденний,
вогнистий, непокірний,
і не красунь, а гарний,
обличчям юний, тугий постаттю,
високо чоло носить,
а очі викликом якимсь горять,
коли впевня про дні повстань!
Ніщо для нього нездійсненне!
Либонь, ви знаєте його...
Прибоєм наступали буруни Знесіння,
кармазиновим заливом двигтіло сонце,
луною в серці відбивалося захоплення дівоче...
Це він був.

* * *

Де ігрища юнацькі — там же й він,
в палких розмов двобоях — він,
на барикадах спротиву займанцям — він,
між бойових колон дружинників — теж він...
Його я бачив завжди в авангарді,
як полум'яно серцем рвавсь,
як чужиною пісню ніс, за прапор похідний,
все з перших, все з найкращих;
звитяжцем в Лева город він прибув,
зневолених борців із кігтів сатани звільняв,
вагань не знав, пробоєм, приступом вперед,
назад не оглядався, серце, не ридай,
співав іще лункіш, машерував,
туди — в дими руїн, в огонь боїв,
між гнізда-засіки ворожих партизан,
почерез клекіт скорострілів,
під шум зловісних літаків,
повз регіт бомб, крізь рев гармат,

у куряву калічених доріг історії —
стримлять дружинники безстрашно
залізними маршрутами
важких, окованих броневиків,
туди, де брязкіт, скрегіт зброї,
слідами панцерів поржавілих,
походом — проганяти зайду північного,
походом — визволяти землю прадідну,
між ними й одержимий він
нездоланою вірою,
що переможе правда...
Вона кується знов,
кується — чуєш? Там, де вчора
стрясали землю стрільна, бомби,
і зриви мін, і вибухи гранатів,
де кожна мить — безрадісні тиради автоматів,
осліпливе мигтіння мінометів,
здобичний стоголосий крик новітнього Атіли,
й опричників кривавих стукоти чобіт в утечі,
й ридання матері, й невинна кров дітей, вогні
й дими пожеж, румовища —
війни страшна заглушлива музика,
що злузувала з муки, смерти автохтона...
І там же, на фронтах одвічних,
на грані двох світів,
на межах чину, слави, або — небуття,
в самім горні величного кування,
при боці зверхника свого безсмертного,
до самого загину вірний,
стояв при зброї воїн —
це він був.

* * *

Коли ж панівних полчищ вождь несамовитий,
народну волю потоптавши,
в тягло Вітчизну обернути здумав,
чорнозем взяти пожадав на погній,
войовників лядскнехтами зробити хтів —
тоді Дружині час прийшов сказати: ні!
Не допомогли обіцянки, даремні залицяння,
погрози, кари, підступи.
На лестощі послів Несамовитого,
того я не забуду, як один з хоробрих виступив
і їм, мов тим котюгам підлим, визиваюче,
від товариства всього, прямо в вічі кинув:
— Не вірим вам! —
Це він був.

* * *

Не вірили,
за спільників не мали,
ступили сміливо на шлях єдиний,
трудний, як доля, прагнений, як святість...
Дарма, що мовив хто — це неможливо,

вони настояли, що вірно,
лякали інші смертю, і минали,
вони йшли до волі, і боролись...
На тім шляху — воління й віри повнім,
де тільки вояки стояли,
Державу й честь понад усе злюбили,
і іншого життя не знали —

в самому розгарі боїв,
командючи, то б'ючись рядовиком,
приймаючи удари, то караючи,
життя наражуючи повсякденно,
він гідність пізнавав буття —
таким ще змалку вимріяного;
радів невисказанно, що здійснив
найглибші порухи душі,
закон найвищий і веління:
— Борись, борись,
допоки сил, життя,
за найсвітліше, за найкраще,
за найгідніше перемоги! —

Аж раз,
коли відбили на світанку ворогів,
і пробиралися за втікачами
гущавиною непрохідною,
тоді відкрилася очам,
до сумерку привиклим,
вширінь, знечев'я,
галявина одверта —
ще встиг гукнути друг позаду:
— Увага! Юльку, бережись! —
Та не таким він був, щоб берегтись;
мов сокіл, що загнавсь у зграю галок,
з піднятим чолом проломивсь,
з відслоненою груддю увірвавсь,
і вже застукала підступна серія...
Схитнувся тільки і припав до лона матері-землі,
нічого не казав, лише звернув обличчя,
як той Ролянд, до рідної країни,
і кров'ю сплив гарячою...
Розбили друзі засідку,
скарали важко винних,
вернулись, заридали
по кращому з дружини.

Вже не побачить, не пригорне Янголина,
не знайде сліду, чебрецем не всіє —
лежить мій друг на рубежі землі своєї,
була у нього в небезпеці батьківщина,
отця покинув, кинув неньку, кинув дорогу дівчину,
усіх їх промінявши за одну-єдину,
за Неї і боровся до загину.
Таким він був.

1960 р.

Володимир Біляїв / НАД МОРЕМ

Гойднеться день і над гаями згине.
Насуне морок з-над морських низин.
Позеленіє неба плесо сине
І почорніє тіней ненебесна синь...

Десь диха степ духм'яно, і стовпами
Тонкі тополі мітять далечінь,
А я ступаю стомлено стопами
Не на стежки — на прибережну рінь,

Що як чавун обчовгана й гаряча
Й переполокана припливом хвильовим.
Тут чаєня ячить — не ворон кричє —
І вдари хвиль немов звучання рим.

Та де б стопи мої свій слід не полишили,
І до яких би див мій зір не прикипів —
Далеким предків дар несу в червоножилах,
Густу й ліниву кров степовиків.

Тому й чужих вітрів солоний вогкий присмак
Ще не розвіяв ладан полиню.
Я через пам'яті чарівну призму
Степів таврійських сяйво полоню.

Серпень, 1961.

Петро Кізко / ЛИСТОНОША

Хай чи дощ, а чи вітер, пороша, —
По дорогах прямих і крутих,
На ровері простім листоноша
Возить пошту. А скарбів яких
У маленькій торбині він має!
Там листи про надію чекань
Про кохання, що грані не знає,
Про знахідки науки дерзань,
Про серця, що в листах не містяться...
Скільки там, у торбині отій,
Боротьби за життя і за щастя, —
В листоношиній торбі простій!
Та нема в наші дні прехороші,
Коли пес вже на місяць летить,
Науковця, щоб листоноші
Отой ровер на інше змінить!

16.—18. І. 1960.

Вчора цвіли помаранчеві рясні,
Коли сонце в піски западало,
І вечір вдоволений ждав при вині;
Я виграв у кості немало!

Дрімав заспокоєний Єрусалим,
Клонилися лаврові квіти,
Коли через вулиці кроком дзвінким
Йшов сторож імперії світу!

Встало ж сьогодні — мов хмара важка,
(Жиди неспокійні під свято!)
— Що в серце осуджене вбив я штика? —
Та ж я пробивав їх багато!

Вміраючи Він закликав: „Жажду!“
Здавалось — промовив до мене . . .
І голос той чую, куди не піду,
Аж корчиться листя зелене.

Сіть переплутана вулиць вузьких.
Німує світ після грому . . .
Тільки той голос один не затих.
— Що я?! Таж камінь на Ньому!

Тільки, здається, ще промінь один
Вернув би окрадену весну:
Якби так повірять, (чи ж я — жидовин?)
Що, кажуть, Він може воскресне?..

Мгр. І. Боднарук / ЯК УЯВЛЯВ СОБІ ШЕВЧЕНКО ЗДИСЦИПЛІНОВАНУ УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ?

Відповідь на це питання дав нам поет у багатьох своїх творах, але найширше в двох своїх мариністичних поемах, „Гамалія“ та „Іван Підкова“.

І це сталося не випадково. Адже якраз на розбурханому морі, де що-хвилини загрожує людині смерть, де, коли хто в час бурі хоче врятуватися, мусить бути здисциплінованим, — найкраще виявляються характер, вдача й вартість людини! Маємо право думати, що, коли Шевченко писав обидві вищезгадані поеми, то не тільки тому, щоб зобразити героїчну добу України, але також тому, щоб сказати, якими повинні ми бути, коли хочемо повернути славне минуле. Обидві поеми народилися з поетової туги за славним минулим України, обидві вони дають чудові картини колишньої козацької слави і в обидвох поет дав наче відповідь на питання, як мало б виглядати добре zorganizоване українське громадянство і яким воно мало б бути, якщо бажає свого національного й державного відродження.

В 1842 р. вибрався Шевченко в свою першу морську подорож до Стокгольму й Копенгаги. І саме цій подорожі завдячує українська література найкращий мариністичний твір „Гамалія“. Написав його поет на пароплаві, в дорозі до Швеції. Дивлячись на хвилі Балтики, поет бачив перед собою

ридне Чорне море, а разом з тим в уяві пересувалися картини героїчної історії козацтва в тій добі, коли воно не вагалося нападати навіть на столицю могутнього султана, перед яким тремтіла вся тодішня Європа.

Що ж до генези „Івана Підкови“, то знаємо, що Шевченкову увагу прикувала характеристика козацького полководця Івана Підкови, яку поет знайшов в історії Бантиш-Каменського. В пам'ять поета врзалася сильно постать Підкови, бо — згідно з Б.-Каменським — це був великий силач, що одною рукою ламав підкови. Такий силач гідний був стати героєм Шевченкового твору в добі романтизму; тільки Підкову наділив поет у своєму творі передусім великою духовою силою, бажаючи дати в цій постаті ідеал провідника та живий і суцільний образ козацької доби. Сумний сучасності хотів поет протиставити велике і славне минуле, коли „запорожці вміли панувати“. Отак і народилася поема „Іван Підкова“.

Очевидно, коли Шевченко думав про картини героїчної історії козацтва, які хотів змалювати в своїх поемах, то мусів собі поставити питання: як це могло статись, що невеличка громада українських козаків могла пускатися на своїх тендітних маленьких чайках на грізне Чорне море та здобувати славні перемоги над турками, які тоді диктували свою волю цілій Європі? Відповідь поет знайшов легко: козаки, хоч було їх небагато, могли перемогати грізного ворога тільки тому, що були відважні, добре зорганізовані і дисципліновані, слухали своїх отаманів і мали до них довір'я, а отамани були озброєні великою духовою силою й були свідомі тих завдань, які на них складало козацтво. Вистачає короткий наказ отамана в „Івані Підкові“: А нуте хлоп'ята! На байдаки! Підем погуляти! — а вже висипали запорожці і лиман човни вкрили. І коли вже на морі отаман рішає „не в Синопу, а у Царград, до султана поїдемо в гості“, запорожці не дискутують над таким рішенням вождя, але відповідають однодушно: „Добре, батьку отамане!“ Вони блискавично виконують наказ полководця. Не боятися нічого, бо він мудрий, знає, що робить. Вони не питають про небезпеку, не думають, куди, пощо й проти кого веде їх отаман, бо це діло отаманове. Він знає ціль походу, він у подробицях обдумав плян. Козаків характеризують послух і залізна дисципліна. Вистачить, щоб отаман тільки зняв шапку, а вже всі човни стають і все козацтво неначе завмирає, чекаючи дальшого наказу. Як отамана, так і козаків характеризує в обидвох поемах велика відвага. В „Підкові“, коли козаки сідають у човни, то на морі лютує буря.

Чорна хмара з-за лиману
Небо, сонце криє;
Синє море звірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило...

Але козаки співають весело, хоч „кругом хвилі, як ті гори, --- ні землі, ні неба“. Співають, пливучи на турецький город; співають теж, вертаючись із походу додому, та в своїх піснях величають переможця отамана. Чудово зобразив Шевченко відвагу козаків ще і в такій картині в „Гамалії“:

Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сміливе літає;
Ніхто на світі не втече!

Гамалія дає своєю хоробрістю й відвагою приклад своїм козакам.

Гамалія по Скутарі,
По пеклу гуляє,

Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.

Як у „Гамалії“, так і в „Івані Підкові“, отамана завжди бачимо попереду, коли чайки плывуть на турків, а коли вертаються на Січ, то він завжди в останній чайці. Думки отамана в обидвох поемах постійно напружені, отаман увесь час думає.

Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті:
Поглядає сюди-туди,
Де то будуть роботи?

А повідомивши козаків про ціль походу, він далі

Вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман та на хвилю
Мовчки поглядає.

Козаки можуть собі безжурно співати й веселитися, а він мусить безупину думати, передбачувати небезпеки. Нічого дивного, що йому „люлька гасне в роті“.

Коли скаженіє буря на морі, чути могутній голос отамана. Він уміє серед козаків розбудити запал і ентузіазм. Його наказ короткий і рішучий, він не знає вагань і сумнівів. Нема їх і серед козаків, бо вони мають безмежне довір'я до свого полководця.

Очевидно, козацьке військо, хоч би було й найхоробріше, не могло б здобувати таких блискучих перемог, якби йому в морських походах бракувало провідної ідеї. Тою вищою ідеєю, яка веде відважних „чубатих слов'ян“ до славних перемог, є в обидвох творах Шевченка бажання лицарської честі і слави, бажання повне альтруїзму, „братів визволяти“. Цей альтруїзм бачимо особливо в „Гамалії“, як у безталанних козаків-невольників, які моляться в льохах Скутарі, так і в козаків на Січі, що мають їх визволити. Козаки в неволі моляться вже навіть не за визволення, а за те, щоб ще раз почувти козацьку славу.

Ой, Боже наш, Боже! Хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України:
Почуємо славу, козацькую славу,
Почуємо та й загинем!

А запорожці, як тільки почувли спів-плач братів-невольників, негайно пускаються в небезпечний похід, бо „братів визволяти“ це їхній святий обов'язок і за виконання його варто наложити головою. Лицарська честь, це найкраща риса козаків, як тих, що втішаються волею, так і тих, що попали в турецьку неволю. Козаки-невольники моляться у Скутарі до „милого Бога України“:

Не дай пропасти на чужині
В неволі вольним козакам!

бо:

І сором тут, і сором там —
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,

І перед всіми у кайданах
Стать козакові!

В обидвох своїх мариністичних поемах Шевченко зглибив психологію мас та її провідників у взаємовідносинах. Як Гамалія, так і Іван Підкова вміють володіти козацькою масою: вони для неї авторитет. Хоча в обидвох отаманів залізна воля й обидва вони вимагають сліпого послуху, то все ж таки бачимо тут між проводом і масою якесь глибоке внутрішнє братерство, приязнь і любов, а в обидвох провідників якусь м'яку ласкавість до козаків.

Коли вчитуємося в інші твори Шевченка, то не можемо не звернути уваги на те, що поет часто висловлює думку, що день державного воскресення України прийде аж тоді, коли в українському народі запанують єдність і братня любов. Тому поет просить Бога:

А всім нам вкупі на землі
Єдиномислиє подай
І братолюбіє пошли!

Брак єдності народу бачив поет у минулому України та уважав його головною причиною дальших нещасть народу. Програв Мазепа під Полтавою, бо не було єдності в народі.

Порадила мати,
Як пшеницю ту пожати,
Полтаву достати?
Ой пожали б, якби були
Одностайне стали
Та з Хвастовським полковником
Гетьмана єднали:
Не стреміли б списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втікали б із Хортиці
Славні небожата.

В цій уривку з поеми „Іржавець“ проявляється глибокий жаль Шевченка, що в проводі українського народу не було єдності, а це спричинило полтавську катастрофу й повне поневолення України Москвою.

У псалмі СХХХІІ поет підкреслює, що народ може бути щасливий тільки тоді, коли всі його члени живуть у згоді й діляться „своїм добром із братами добрими“, коли всі готові „за правду одностайне стати“. В „Неофітах“ висловлена провідна думка, що „добро найкращее на світі — то братолюбіє“. В „Єретику“ земля плаче у кайданах, бо

Нема кому розкувати,
Одностайне стати
За євангеліє правди...

Про ту „одностайність“, себто згоду в суспільстві, говорить поет і в вірші „Я не нездужаю“:

... а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить.

Далі вимагає наш поет від кожної української людини, щоб вона

в житті була активна та працювала для суспільства. Висловив поет цю думку передусім у цих загальновідомих рядках:

Боже!
Не дай спати ходячому,
Серцем завмирати
І гнилою колодою
По світу валятись,
А дай жити, серцем жити
І людей любити.

Б. Николин / І. БУНІН ПРО РОСІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Відомий російський письменник Іван Бунін, що кілька років тому помер на еміграції в Парижі, залишив цікаву книжку споминів,* в якій подає портрети низки московських поетів і письменників, які вийшли на літературну сцену під кінець десятих і на початку двадцятих років біжучого століття. Цікаве в цьому побіч інших і те, що хоч як Бунін лаяв советський режим у своїй батьківщині, советську владу й советських письменників, то все ж вони все це йому простили і тепер перевидають його твори, в Сов. Союзі і величають його як визначного письменника, а багатьох українських письменників і поетів, які хоч і не лаяли Москви, але любили Україну, Москва не дозволяє згадувати.

Сам Бунін народився в другій половині 19 ст., а в літературу ввійшов у половині 90-тих років, коли ще жили деякі з старої генерації московських письменників, як Чехов, Толстой, Короленко та ін., але вже й виходили і деякі з молодшої генерації, що, як він каже, ставили за опору „пролетарській революції“ босяцький елемент. Це були поети і письменники, що й самі згодом стали трубадурами пролетарської революції і своїми творами підтримували, а може навіть і відкривали дорогу большевизмові. Згадуючи цих поетів і письменників, Бунін оповідає, як то в нього пробудився, ще в хлоп'ячих літах, літературний інстинкт. Оглядаючи одного разу, десь на восьмому році життя, якусь ілюстровану книжку, він спинився на одному малюнку, на якому видніли якісь там дикі гори, водопад тощо, а на їх тлі товстий, низького росту і з баб'ячим обличчям та довгою ломакою в руках мужик. Під малюнком був підпис: „Зустріч в горах із кретином“. Це слово „кретин“ видалось йому якимсь незвичайним, страшним і чарівницьким та викликало в нього творче хвилювання.

Згадуючи цей дрібний випадок, автор підкреслює, що цей образ залишився в його пам'яті на все життя і був наче пророцьким знаком, що в майбутньому доведеться йому особисто зустрічатись з живими крестинами і бути учасником таких крестинів, яких імена залишаться навіки в історії людства, як катів, руйнівників і народобивців.

До категорії тих, з якими він зустрічався особисто в московському літературному світі, зараховує Бунін декілька поетів і письменників, між якими визначне місце займав ославлений і „геніяльний“ пролетарський поет **Володимир Маяковський**. Ось що пише Бунін про Маяковського:

„... Маяковський вславився в деякій мірі ще до Леніна, вирізняючись з-поміж тих усіх хуліганів і шахраїв, які називали себе футуристами. Всі

* И. Бунинъ. Воспоминания. Парижъ, 1950, 272 ст.

його скандальні вибрики в тому часі були дуже дешеві й плиткі, подібні до вибриків Бурлюка, Кручених та інших. Тільки він їх усіх перевищав брутальністю й зухвальством. От він, як згадує один з його тодішніх приятелів, виходить на сцену читати публіці свої вірші. Виходить, заклавши руки в кишені штанів, з цигаркою в куті викривленого рота... Читає то підносячи голос до реву, то знижуючи до бурмотіння. Скінчивши читати, звертається до публіки із словами:

— „Бажаючи дістати в морду хай стають у чергу“.

Тут нам пригадується і наш домородний футурист **Михайло Семенко**, який подібно кричав у своїх творах: „Гей, ви, підходьте, я хочу дати вам по морді“. Різниця та, що Маяковський був у цьому оригінальний, а Семенко наслідувач. Даремно Хвильовий закликав „геть від Москви, бо в неї нема нічого, чого можна б від неї навчитися, бо ось наші футуристи та й багато інших пролетарських письменників вчилися від Москви дуже багато. А чого саме вони вчилися, показує далі І. Бунін, подаючи характеристику Маяковського:

„... От він випускає книгу віршів, названу начебто незвичайно дотепно: „Хмара в штанах“, або одна з його картин — адже ж він був і маляр — де щось там наляпано на полотні і почеплено звичайну дерев'яну ложку з підписом унизу: „Парикмахер ушел в баню...“

„Якби така картина появилася денебудь на базарі, пише Бунін, в якіймубудь містечку, перший-ліпший прохожий міщанин, глянувши на неї, похитав би тільки головою і пішов би собі далі, думаючи, що це витівка якогось божевільного або дурня. А Москву й Петербург ота штучка все таки захоплювала, там вона вважалася „футуристичною“. Якби на якомусь ярмарку якийсь блазень крикнув товпі ставати в чергу, щоб дістати по морді, то його б негайно витягнули з його буди й вибили б до непритомности. Ну, а російська столична інтелігенція тішилася Маяковським і зовсім згоджувалася з тим, що його вибрики називають футуризмом.

Насправді тут нічого дивного, що російська столична інтелігенція не обурювалась на пропозиції Маяковського бити її по морді, це для москалів звична річ, часом навіть почесть. Шевченко дуже вірно змалював цю рису москалів у своїй поемі „Сон“, де мордобиття починається від найвищих царських достойників і кінчається на лакеях. І що вищий чином б'є, то більша честь.

Що ж до інших дегенеративних витівок Маяковського, то їм теж немає чого дивуватися, бо хуліганство вже в москалів у крові. До якої міри хуліганство й дегенеративність була вкорінена в москалів, свідчить і такий факт: У квітні 1917 року відбувалося в Петербурзі відкриття вистави фінського малярства. На відкритті зібралася вся столична знать на чолі з тодішніми міністрами Тимчасового Уряду. Потім відбувся бенкет, в якому взяв участь увесь „цвіт московської інтелігенції та декілька високих заграничних достойників, а між ними і французький посол. Головну роль на цьому бенкеті грав знову ж Маяковський. Він сів між Буніном і фінським малярем Галленом і почав їсти з їх тарілок. А коли Мілюков, тодішній міністер заграничних справ, хотів говорити, Маяковський вискочив на стіл і так заревів, що Мілюкова не було чути. За хвилину Мілюков знову почав, але Маяковський своїм ревом не дав йому говорити. І Мілюков сів. А коли встав французький посол, думаючи, що Маяковський успокоїться, коли він почне говорити, то Маяковський не тільки сам заревів, але й захопив своїх „сподвижників“. Счинився такий рев, крик і гуркіт, що французький посол мусів замовчати.

„В день проголошення першої російсько-німецької війни — оповідає

далі Бунін — Маяковський виліз на пам'ятник Скобєльова в Москві і почав ревіти свої патріотичні вірші, але за якийсь час ходив по місті в чорному циліндрі, в чорному пальті, в чорних рукавичках і з чорною тростинкою в руках. В тому одягу він якось влаштувався, що його на війну не взяли. Та ось врешті почав царювати косоокий, гаркавий, лисий сифілітик Ленін, почалася доба, про яку Горькій, небагато перед своєю смертю, сказав: „Ми в країні освітлений генієм Владіміра Ільїча Леніна, в країні, де невтомно й чудодійно працює залізна воля Йосипа Сталіна“. Засівши на троні, Ленін, „найбільший геній всіх часів і народів“, як постійно називає його Москва, проголосив:

„Буржуазний письменник залежить від мошонки з грішми, від підкупства. Чи вільні ви, панове письменники, від вашої буржуазної публіки, яка вимагає від вас порнографії в рамках і картинах, проституції в формі „доповнення“ до „святого мистецтва“ вашого?“

Недаром Москва говорить: „Ленін був великим мистцем слова“. Але цікавіше всього того те, що він сказав незабаром після того:

„Так звана „свобода творчості“ є панський анахронізм. Письменники повинні конечно ввійти в партійні організації“.

„І от Маяковський стає незмінним слугою російської комуністичної партії, починає буянити в тому стилі, як буянив бувши футуристом: що пора скинути з корабля сучасності Пушкіна, що вистачає жити законами Адама й Єви“.

Чого потребували ті круги, тобто Ленін з його РКП, єдиною партією, якою він замінив всі інші „партійні організації“? Фабрикації людей з матеріалістичним думанням і почуттям . . . , а для цього треба було йому і всім його соратникам оплювати все минуле, все, що вважалося прекрасним в минулому, розпалити окайнене богохульство і звирячу класову ненависть, безнастанно оспівувати „божків“ пролетаріату, їх опричників і підпалювачів — словом, все те, для чого важко було знайти відповіднішого співця, „поета“, як Маяковський з його злобною, безсоромною каторжно-безсердечною вдачею, з його поетичністю вантажної кончини в тих дерев'яних віршах, які він випускав як якийсь ніби новий рід вірша, щоб ним виразити все те мерзотне, до якого він прихилився. Ставши комуністом, він тільки посилив і розвинув до крайніх меж усе те, чим здобував собі славу, бувши футуристом, задурманюючи публіку брутальністю і пристрастю до всякої мерзотності . . .“

„В той час, як він писав свої вірші, т. зв. „всеросійський староста“ Калінін відвідав Україну і зовсім відкрито засвідчив:

„Тут одні вмирають з голоду, а другі, ховаючи їх, намагаються зужиткувати їх м'які частини тіла“.

Але яке діло Маяковським, Дем'янам і багатьом, багатьом іншим з їх числа, що жерли на повен рот, носили шовкову білизну і жили в палатах московських мільйонерів! Яке діло було Маяковському до того всього, що взагалі діялось під небом РКП. Яке небо, крім того неба, він міг бачити? Хіба не сказано, що „свині неба ніколи не бачити“? Під небом РКП на початку царювання Леніна ходив по коліна в крові „революційний народ“, а тим кровопролиттям займався Ф. Е. Дзержинський і його сподвижники. І от В. Маяковський перевищив у ті часи і самих советських злодіїв і мерзотників. Він писав (подаємо у вільному перекладі):

Юнакові, що обмірковує життя
і вирішує —
чїє б наслідувати,

скажу, без надуми:
наслідуй
товариша Дзержинського!

Не єдиний Маяковський був такий. Їх було більше, а між ними не останнє місце займав неменш „славний“ **Сергій Єсенін**.

„Єсенін появився в Петербурзі в часі першої світової війни і прийнятий був у літературному середовищі з насмішливим здивуванням. Повстяки, синя шовкова „рубаша“ з пояском, жовте волосся, похилена голова і скромні зідхання. А за тією маскою — несамовитий кар’єризм, ненаситне себелюбство і славолюбство.

Сологуб сказав про нього, чого й повторити не можна, Кузьмин морщився, Гумільов здвигав плечима...

Все те спонукало Єсеніна переїхати в Москву, де він скоро став популярним, приставши до „імажиністів“. Потім почалися його скандали, бешкети, напади мегаломанії, Айседора Дункан, турне по Європі й Америці з нею, несамовите побиття її, поворот до Росії, нові женячки, нові скандали, п’янство і... самогубство...

„Дуже докладно говорив і сам Єсенін про себе, — про те, як треба пробиватися в люди, повчав він свого приятеля Марієнгофа. Марієнгоф був не менший пройдисвіт від нього, але й великий негідник, який написав колись таке плюгавство про Богоматір, що гіршого не можна було й придумати, хіба Бабель йому дорівнював у тому:

— Знаєш, як я виходив на Парнас? Треба прикинутись дурачком. У нас дурачків люблять. Виходив я в чумарці, мережаній рубасі, з халявами в гармонку. Всі на мене в льорнети, — ах, як особливо, ах, як геніяльно!“

Та рубахи він носив, за словами Березова, лише шовкові, комірки й черевики наймодніші і, читаючи свої вірші, пригадував, що він скандаліст і хуліган... Чим тут здавалося б хвалитись? Отією лірикою шахрая, що своє хуліганство довго вже зробив вигідною професією, своїм вічним самохвальством та багатьома іншими якостями.

Тут знову пригадується вірний учень Маяковського і рос. футуристів, Михайль Семенко, який про себе писав так:

Я Михайль
Ихайль
Хайль
Айль
Йль
Ль
ь
Ідіот

І так справді воно було з усіма тими поетами і письменниками, які вчилися у Москви.

Про Єсеніна була свого часу стаття В. Ходасевича, який писав, що Єсенін мав особливий звичай зваблювати жінок: він пропонував їм подивитися на розстріли в Чека. А влада Чека, каже Ходасевич, була покровителем тієї банди, якою Єсенін був оточений. Вона була корисна большевикам тим, що вносила суматоху й потворність.

Не кращий від попередніх був і **Бальмонт**. Ось що про нього згадує І. Бунін:

„Бальмонт був чудаська людина, великий п’янюга, що незадоволю до смерті попав у сексуальне божевільня. Самозакоханий до безтями. Одного разу надрукував своє оповідання про те, як він був у Толстого і читав

йому свої вірші, а той гинув зі сміху... Не збитий ні трохи з пантелику тим сміхом, Бальмонт закінчив оповідання так: „Старий зручно прикинувся, що йому не подобаються мої вірші“. А все це була чиста неправда.

„Одного разу, оповідає Бунін, були ми з ним влітку під Одесою в німецькому селищі на березі моря. Пішли ми втрійку — він, Федоров і я, — купатися. Роздягнулись і вже хотіли йти в воду, як нагло з води виліз брат Федорова, босяк з одеського порту, здоровий чолов'яга, вічний кримінальник. Побачивши його, Бальмонт впав чомусь в трагічну лють, кинувся до нього і театральню заревів: „Дикуне, викликаю тебе на бій!“ Дикун зміряв його ліниво тусклим поглядом, схопив своїми величезними руками як обережок і кинув у прибережні колючі кущі, з яких Бальмонт виліз увесь закривавлений“.

З кінцем 90 років уже почувався „великий вітер з пустині“. І був він дуже згубний для тієї нової літератури, що наче б вдруге прийшла на зміну попередній.

„Той час був уже часом гострого падіння моралі, честі, сумління, смаку, розуму, такту й міри в літературі. Один з молодшої генерації московських письменників, **Рбзанов**, одного разу заявив: „Література, це мої штани, що хочу, те в них і роблю“.

Не бракувало, на жаль, і серед наших пролетарських письменників таких, що вважали літературу кльоакою, куди зноситься всяке свинство. А їх традиції перейняли і зберігають ще й нині деякі учні маяковських, розанових, бальмонтів, бедних і ін. О. Блок писав у своєму щоденнику, що літературне середовище смердить, але пізніше той же Блок попав у певного рода божевільня від захоплення большевизмом. „Це ні трохи не виключає правильності того, що він писав про революцію давніше“.

„Я привів його думку, пише Бунін, не з політичною ціллю, а для того, щоб показати, що в тій літературній революції від самого початку було хуліганство, брак міри і трюки... Блоків дід по батьку помер в домі божевільних, мати теж неодноразово лікувалася в психіатричній лікарні, а він сам хворів у молодості на цингу, на яку жалів і нарікань повно в його щоденнику. Так само хворів він на вино і жінки. Потім прийшла важка психостенія, а незабаром перед смертю божевільня й запалення серцевих клапанів.

„Напади блюзнірства й богохульства були в Блока дуже часті. В т. зв. Ленінграді виходив в кінці 20. років журнал „Русский Современник“. В третій книзі того журналу були надруковані деякі „дорогоцінні літературні матеріали“ з посмертних рукописів Блока. Серед них є особливо один „замисел“ на Христа. Блок задумував написати „Г'єсу з життя Ісуса“.

В тій глупоті, в чисто клінічному богохульстві є дещо від тієї зарази, що снувалося в повітрі того часу. Богохульство, блюзнірство — одне з головних рис революційних часів, почалось від перших подувів „вітру з пустині“. Сологуб уже тоді написав „Літургія Мені“, тобто собі самому, прославляючи диявола: „Отець мій, Диявол!“ і сам прикидався дияволом. В Петербурзькій „Бродячій Собаці“ було виставлено одного разу „Утечу Богоматері з Ісусом до Єгипту“, свого рода „літургічне дійство“, в якому поет Потьомкін зображав осла і ніс на собі жінку Судейкіна в ролі Богоматері. І в тій „Бродячій Собаці“ сиділо вже немало майбутніх большевиків.

Серед найбільш мерзенних богохульників був іще **Бабель**. Свого часу появлялася на еміграції есерівська газетка „Дні“. Розглядаючи збірне видання оповідань Бабеля, редакція писала, що Бабель цікаво користується побутовою мовою, стилізуючи іноді цілі сторінки, нпр. в оповіданні „Сашка-Христос“. Але є окрім того речі, на яких не відбилася ні революція, ні

революційний побут, як нпр. в оповіданню „Ісусів гріх“. На жаль, говорила далі та газета, особливо характерні місця того оповідання не можна повторити, а в цілому оповідання не має собі рівного навіть у всій советській антиреалістичній літературі.

В ряді ненормальних згадується ще якийсь **Хлебніков**. Це був досить похмурий, малий, мовчаливий, не стільки п'яний, що симулянт — прикидався п'яним. Тепер не тільки в Росії, але іноді й серед еміграції говорять про його геніяльність. Це, очевидно, глупо. Він славився як футурист, а крім того божевільний. Але чи він був справді божевільний? Нормальний він, розуміється, не був, але все таки грав ролю божевільного, і спекулював на тому. Його приятель, П., що вважав Хлебнікова найбільшою людиною, читав свої спомини про нього. Коли він перевіз Хлебнікова до себе, той зараз же почав стягати з ліжка постелю й укласти на письмовий стіл, а потім виліз на стіл, голий, і почав писати свою книжку „Доски Судьбы“. Він був брудний і нехлюйний до тої міри, що його кімната скоро обернулася у хлів і господиня вигнала його з квартири.

Таких портретів російських письменників можна б навести з Буніна багато більше, бо їх була тьма, але вже й згадані приклади наглядно показують, яка гниль, розклад і бруд ішли від російської літератури, від якої вчилися і вчаться деякі наші ентузіясти, що захоплюються культурою „старшого брата“. Клич: „Геть від Москви і московської літератури“ був є і буде завжди актуальний.

Яр. Рудницький / ШЕВЧЕНКОВА МОВА

Мово- й назвознавчі інтерпретації¹

4. „Славяне“ — „слов'яни“

У „передмові“ до „Гайдамаків“ і в „Єретикові“ Шевченко вживає назви „славяне“ й прикметника „славянський“; замість сучасного літературного „слов'яни“ — „слов'янський“. Новіші видання Шевченкових творів залишають ці форми, не модернізуючи в них ні граматики, ні правопису. Не вважаючи на досить поважне число праць про мову Шевченкових творів, досі ніхто належно не висвітлив граматично-стилістичної функції згаданої форми назви слов'ян.

Найпростіше було б прийняти, що це у Шевченка русизм (пор. рос. славянин). Митрополит Іларіон (д-р І. Огієнко) в своєму „Граматично-стилістичному словникові Шевченкової мови“ (Вінніпег, 1961) дає ляконічну замітку: „Літ. слов'янин, слов'яни“ (стор. 208), і не розв'язує граматично-стилістичних питань.² Тим часом історія слова, а головню історія його етимології вказує, що Шевченко держався однієї з теорій про походження цієї назви, а саме від слова „слава“, „славний“. Ця теорія була тоді загально відома в науці. В наших статтях на тему походження назви слов'ян³ показано, що це т. зв. народна етимологія, а насправді ця назва виво-

¹ Пор. „Київ“, ч. 1, стор. 55—56, ч. 2, стор. 24—25, ч. 3, стор. 25—26.

² Не знаходимо в цьому словникові прикметника „слав'янський“, хоч Шевченко вживає його декілька разів.

³ Пор. „Про назву слов'яни“, Життя і Знання, Рік X, Львів 1937, стор. 167—168; „Звідкіля пішла назва слов'яни?“, Пу-Гу, ч. 37, Авгсбург 1947; „Етимологія назви слов'яни“, Канадійський Фармер, Ч. 8, Вінніпег 1960; а теж: „Slaves or glorious ones? The origin of the name Slav.“ Names, Vol. 8, No. 2, June 1960, pp. 65—74; „The origin of the name Slav“, Onomastica UVAN, No. 21, Winnipeg 1961.

диться від кореня „слов-“, що означає „пливучу воду“, або „слово“. В етимологічному словнику української мови ціле гасло про цю назву виглядає так:

слов'янін, Pl. **слов'яни** || **слав'яне** (1841 Шевченко) 'Slave' — 'Slav', MUK. and OES **словѣнинъ** || **словенинъ** || **словянинъ**, also: **словеникъ**. BRu. **славянін**, Ru. **славянін**, OCS. **slověnskŭ adv. 'in Slavic'**, Bg. **слав'янин** || **слов'янин**, Slv. **slovēnec 'Slovene'**, Cz. **Slk. slovan 'Slav'**, **slovák 'Slovak'**, Po. **słowianin**, Plb. **slüövensky 'Sorbian'**. Deriv. **слов'янка**, **слов'янський**, **слов'янознавець**, -знавство, **слов'янофіл**, -фільство, -фільський, **слов'янофоб**, -фобство, -фобський, **слов'янізм**, **слов'янізувати(ся)**, **слов'янізований**, (по)слов'янити, (по)слов'янення etc.; **славіст**, **славістка**, **славістика**, **славістичний**.

From PS. *sloveninъ, *slovene, PIE root **k'lou- having two different meanings 'Word' and 'Water'. It cannot be certainly decided whether the name of Slavs originally designated 'those living on the water shores', or 'those speaking a comprehensive, understandable language (slovo)'; the latter ("non-topographic") explanation is the more probable in view of the non-topographic functions of the suffix -eninъ, -janinъ in such words as OCS. **zěteljaninъ 'messor'**, Ru. **семьянін**, Uk. **мовлянін**, **вірянін**, **спадшанін** etc. There are several other explanations of this name.

Поміж „іншими поясненнями“ існує одне з найперших — народна етимологія доби романтизму, що зв'язувала слов'ян із „славою“ — „славними людьми“. Цю модну в часах Шевченка теорію находимо висловлену в поетичній формі в його творах.

У згаданій „передмові“ до „Гайдамаків“ Шевченко пише: „Слава Богу, що минуло! А надто, як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми — Слав'яне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами, нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, нерозмежованою останеться на віки од моря і до моря слав'янська земля!“ (за виданням В. Доманицького з 1960 р., стор. 127). Ще більш натякає Шевченко на „славу“ слов'ян у поемі „Єретик“, точніш у „Посланію славному П. І. Шафарикові“:

Слава тобі, любомудре,
Чеху — Слав'янине...
Слава ж тобі, Шафаріку,
Во-віки і віки,
Що звів-еси в одно море
Слав'янський ріки.

Привітай же в своїй славі
І мою убогу
Лепту, думу премудрую
Про Чеха святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!...

(Згадане видання, стор. 183).

Це „посланіє“ як не мога краще ілюструє семантично-стилістичний зміст назви слов'ян у Шевченка: він увесь час думає і говорить про „славу“ слов'янського племені й навіть кінчає запевненням, що слов'яни

Мир мирові подарують

І славу во віки!

(там же, стор. 183).

У Шевченка, в його виідеалізованому понятті панславізму („щоб усі слав'яни стали добрими братами“) і слов'ян, як племені майбутнього, маємо виразні сліди романтичної інтерпретації назви слов'ян — пов'язання її з минулою „славою“ цього племені, з племінною гордістю на геройську історію, „нерозмежовані“ простори поселення й будучність, яка видається поетові світлою під кожним оглядом. Увесь цей зміст, усе це позитивне

розуміння прийдешнього Шевченко вміщає в самій назві слов'ян і розв'язує її формою „слав'яне“ з архаїчним, старовинним закінченням (-е). Все це вказує на доцільно-спрямоване вживання тієї, а не іншої форми назви слов'ян у Шевченка і каже рішуче відкинути твердження про російські впливи на вживання її, чи теж твердження про „не-літературність“ Шевченкових „слав'ян“. Така, а не інша форма цієї назви в Шевченка зумовлена формально-стилістичними й внутрішньо-значеновими моментами і вона повинна залишитися в згаданих творах без заміни на „літературні“ форми. А втім, це не відокремлені випадки в Шевченка, от хоч би порівняти його „Керелівку“, „туркеню“ зам. Кирилівки, туркині, „Дніпр“ — зам. Дніпро, „Чигирин“, зам. Чигирин ітд.

З матеріалів до Словника української літератури

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В БРАЗИЛІЇ

Галина Колодій (Helena Kolody), дочка Михайла і Вікторії Колодійів, народилася 12. жовтня 1912 р. в місцевості Круз Машадо (Cruz Machado), естадо Парана, в Бразилії. Закінчила учительську семінарію в Куритибі. Тепер є керівничкою катедри виховної біології в Педагогічному Інституті в Куритибі, а також федеральною інспекторкою середніх шкіл Парани.

Досі видала три книжки поезій, дві з яких отримали нагороди. Є членом літературних об'єднань у Бразилії, Аргентині та Уругваю.

Батько її, Михайло, народжений 15. XI. 1881 р. в Бібрці к. Львова. Мати Вікторія, по національності українка, народжена теж у Галичині. Обое вони виємігрували в 1895 р. до Бразилії й осіли спершу в Парані, на колонії Ітайополіс, яка давніше називалася „Лусена“. Ця місцевість належить сьогодні до естада Санта Катаріна. Там перебули вони яких 5—6 років, потім перенеслися до Куритиби, де Михайло Колодій зайнявся купецтвом. Укінці знайшов посаду при американській торговельно-промисловій деревній компанії Лумбер і прослужив там аж до своєї смерті. Помер 22. IX. 1941 року, в місцевості Трес Баррас, естадо Санта Катаріна. Мати Вікторія живе в Куритибі разом із Галиною та другою дочкою Ольгою, яка є теж учителькою середньої школи.

Г. Колодій видала три збірки поезій, розуміється, португальською мовою, з яких дві одержали літературні нагороди. Це такі збірки:

1. „**Paisagem interior**“ („Внутрішній краєвид“), перша збірка, що появилася в Куритибі 1941 р., присвячена батькові. На 102 сторінках поміщено 45 віршів. Одержала другу нагороду Об'єднання бразилійських письменників.

2. „**Musica submersá**“ („Затоплена музика“), друга збірка поезій, появилася в 1945 р. (місце друку й друкарня невідомі). На 93 стор. поміщено 4 цикли поезій: Шипіт (12 віршів), Неспокійні душі (17 віршів), Дзеркало (11 віршів) і Напружене життя (10 віршів).

3. „**A sombra no rio**“ („Тінь на річці“), третя збірка, що появилася в Куритибі 1951 р., одержала третю літературну нагороду на конкурсі книжок 1949 р. Паранського літературного центру,

В одиній з бразилійських газет появилосся було оголошення про нагороду першої збірки поезій Г. Колодій (вірізок зберігається у свояка поетки, І. Колодія, але без позначення назви газети й року та місця видання) такого змісту:

„Паранський інтелектуальний світ знаходиться у святковому піднесенні. Прийшла до нас із Ріо де Жанейро радісна вістка про те, що „Об'єднання бразилійських письменників“ признало у висліді поетичного конкурсу на 1941 рік, другу нагороду молодій поетці Галині Колодій. „Внутрішній краєвид“ — це книжка-дебют, що відзначається висловом глибокої поезії, спонтанністю її ритмів та співучістю її римів. Нпр., „Женезіс“ — одна з поезій у згаданій збірці, вистачає цілком для прославлення поета. Хоча Галина Колодій ще молода, то, не зважаючи на те, вона вибивається як блискуча і надійна зірка на літературному полі. Відомі письменники нашої літератури надіслали свої праці на згаданий конкурс і згідно з вісткою, що ми її отримали, вислід його був слідуєчий: 1-ша нагорода: „Сумерк Пана“, авторства Перейри Райсса; 2-га нагорода: „Внутрішній краєвид“, Галини Колодій та 3-тя нагорода: „Поезії“, автора Араужо Жорже.

А оце стаття д-р Віри Селянської про Галину Колодій, найбільшу сучасну поетку Парани:

Галина Колодій — найбільша сучасна поетка Парани

На з'їзді інтелектуальних католиків (у лютім 1954 р.) бразилійський поет Тассо де Сільвейра назвав Галину Колодій, дочку давніх українських емігрантів, найбільшою поеткою Парани.

Мені довелося заізнатися з Галиною і її поезією, і в цій несподіваній зустрічі зросла думка показати творчість Галини нашому громадянству.

Галина Колодій народилася в Бразилії і володіє португальською мовою краще, як українською, проте ніколи не ховає свого походження, і український степ, Дніпро і Тарас (якого вона перекладає часом на португальське) — це вічна ностальгія її поезії. Вона видала три збірки поезій; я знаю тільки дві з них: „А пайсажень інтеріор“ — „Внутрішній краєвид“ і „А сомбра но ріо“ — „Тінь на ріці“. Остання зі збірок дістала 3-тю премію на конкурсі літератури в 1949 році.

Тассо де Сільвейра згадав правильно, що поезія Галини „живе зі соків екзистенції“, бо вона торкає приємні проблеми людськості. Може у формі й стилістиці вона ще незавершена, але одно вдаряє за першим переглядом: це повага її тем. Галина, що пережила тяжке дитинство (батьки натерпілися чимало в новій землі), бачить реалістично життя. Вона порівнює себе зі спокійною рікою, якої води плывуть без надій день-у-день беззмінно, без подій. Десь цвіло для неї маленьке особисте щастя, „що нікому зла не хотіло“, але навіть те мале щастя вона не досягнула. Вона була та „багата чужа земля“, якій не довелося принести плоду як другим, може менше врожайним землям. Із цих терпких переживань зродилися ніжні ліричні поезії, як, нпр., „Зимова пісня“:

„Летить легко сніг,
Летить на моє волосся,
Що було зі золота і стало місячним сяйвом.

Високі вежі теремів...
Летить легко сніг
Покрити мрії.

Летить сніг... так легко!

На моїм обличчі
Чи це сніг топиться,
Чи котяться сльози?“

Але поетка бачить, що стільки горя на землі посіяно. Вона забуває своє власне горе і її жіночість переступає вузькі межі власної долі, щоб шукати завдань:

„Моя пісня любови, солодка, як бальзам,
Доля поморщених, змучених рук...“

і:

„Дай мені, Господи, ласку бути доброю,
Бути тим серцем, що прощає,
Рукою, що розгортає широко
Зорі в чорній ночі других екзистенцій
І витягає з чужої душі жало, що ранило“.

Та все ж таки життя не згубило ще свого своєрідного запаху й своїх барв. Галина буває вражена красою, але вона описує переважно рефлексії на тему цих вражень: рефлексії про поморщені руки й порожні старечі очі, рефлексії на тему кохання — не безпосереднє пережиття. В цім і деяка віддаль від реалістики.

В найбільше критичних хвилинах і у хвилинах екзальтації поетка звертається до Бога:

„Кадилом є мое серце,
Що колишу перед Тобою“ —
„Високу ватру вдячності
Палю на Твоім вівтарі“.

Її мрією є „втілитися (заввага: може має бути „втїлитися“) знов у вічність Бога“, бути „одною точкою в досконалім колесі зі світла“.

Українській еміграції в Бразилії творчість Галини Колодій не може бути байдужою, бо її доля зуміла створити з тяжкого пережитого щось шляхетне, щось, що має справжню вартість: свою поезію.*

Подав д-р І. О. Максимчук

* „Праця“ — український тижневик у Бразилії, з дати Прудентопіль, дня 31 березня 1954 р., число 13 (1683), рік видання XXXV, стор. 5-та, стаття д-р Віри Селянської.

„Росіяни, між ними й нижнегородці, чимало позичили від європейців, між іншим слово „клуб“. Та це слово цілком не до лица росіянинові. Їм би краще запозичити таке слово (а воно мабуть існує в китайській мові) у китайців та японців, якщо вони відкинули своє рідне слово „посиделки“, що надзвичайно правдиво зображує російські дворянські сходини. В європейців клуб має важливе політичне значення, а в російських дворян це навіть і не громадські сходини, а просто „посиделки“. Вони збираються посидіти за ломберними столами, помовчати, попоїсти, випити, а як трапиться нагода, то й по пиках один одного мазнути“.

Шевченко, Журнал

Як видно з заголовку, в цій статті я поставив собі досить вузьке завдання — з'ясувати тільки походження назов цього яскравого українського фольклорного жанру. Визначення ж і опис самого обряду гагілки¹ як певного історично-світоглядного явища в моє завдання не входить. Та й його, цей обряд, може, й вияснили наші етнографи та фольклористи, а найкраще, либонь, М. Грушевський у своїй „Історії української літератури“, оскільки взагалі фантастичний світ раних, пізніше затрачених уявлень якомусь виясненню піддається.

Але й походження назов гагілки привертало досі до себе не меншу, ба, може, ще й більшу увагу дослідників. Можна навіть сказати, що на цю тему створено цілу спеціальну літературу, бо вивчення цих назов має довгу, майже 130-річну історію, від перших спроб Вацлава з Олеська (1833 р.) почавши.

Я не маю наміру подавати тут огляд тих спроб, тим більше, що й були вони здебільшого нефахові, дилетантські (за винятком найновіших, як от стаття проф. Я. Рудницького „Українська ягілка“, надрукована в „Науковому збірнику“ УВУ 1948 р.) і більше завели це питання на манівці, ніж з'ясували. У них же, в тих спробах, переважав хибний погляд, що основна назва цього жанру — „гаївка“, утворена нібито від слова „тай“, або були такі фантастичні припущення, що слово „галагілка“ походить від двох слів: вигуку „гала!“ і „голка“ (юрба, гамір; це припущення О. Макарушки). А В. Шурат навіть „поправив“, як пише проф. Я. Рудницький в отій своїй статті, назву „гагілка“ на „глагілка“, щоб мати підставу для своєї теорії про походження цих назов від слова „глагол“.

Слід, крім того, сказати, що якби я й захотів зробити огляд цих спроб, то в наших еміграційних умовах навряд чи зміг би і то з тієї простої причини, що тут не можна знайти всіх тих писань. А втім, проф. Я. Рудницький в отій своїй статті дав досить таки вичерпний огляд історії цього питання. Я ж можу тепер твердити про безуспішність усіх попередніх спроб хоч би на тій підставі, що всі ті спроби досі походження назов гагілки не розкрили, як це видно з найновіших на цю тему писань — статті О. Зілинського „O nazvu jarnich pisni v ukrajinske Haliči“,² статті Я. Томоруг „Нова теорія походження слова »гаївка-гагілка“, надрукованої в „Українській літературній газеті“ ч. 4 за 1959 р., та замітки в журналі „Українська мова в школі“, ч. 4 за 1960 р. А якби, проти сподівання, пізніше й виявилось, що хтось десь уже висував такий здогад про походження цих назов, як я в оцій статті, то це було б тільки підтвердженням правильности погляду, бо, як відомо, незалежно одно від одного виявлені відкриття — найкращий доказ істини, правильности висновків.

У заголовку цієї статті, та й у тексті, я вживаю множини: „назви“, а не „назва“ при однині слів „гагілка“ та „жанр“, тобто я цим підкреслюю, що одно, те саме явище має не одну, а декілька назов. Оце, власне, й було те, що найбільше мене в цім питанні „заінтригувало“. Справді, чому те саме явище на такій невеликій одномовній (українській) території³ має так багато і таких різноманітних назов? Вони ж, ці назви, поширені тільки

¹ Цього слова я вживатиму й далі як назви жанру, — тим і не буду брати його в лапки.

² Československa rusistica, I, 1956 р.

³ Польська мова як друга мова появилася на цій території пізніше, вже після виникнення жанру й назов, і її можна при розгляді цих назов притягати тільки як одну з слов'янських, оскільки між усіма слов'янськими мовами багато спільного.

на західно-українських землях та на Поділлі, а на всіх інших українських землях цей жанр має назву „веснянка“.

Чисельність та різноманітність назов гаїлки, справді, дивовижні! Їх же не дві (якщо мати на увазі, наприклад, найпоширеніші варіанти „гаївка“ й „гаїлка“), а двадцять! Це не гра слів, а факт! Ось вони, ті назви, що їх можна подавати на підставі дотеперішніх записів та згадок: „гаїлка“, „гаївка“, „гагівка“, „mogiłka“ (у Вацлава з Олеська), „jehułka“, „jawiłka“ (в О. Кольберга), „ягівка“, „ягілка“, „явгівка“, „магілка“, „гагулка“, „лаголойка“, „мголойка“, „голойка“ (усна інформація від проф. В. Лева), „галагівка“, „галахівка“, „галаголка“, „галалілка“, „глагілка“, „галя“.⁴

Але попри таку велику кількість і різноманітність назов впадає в око наявність чогось спільного між ними, — тим і виникає думка, що більшість із них — це тільки варіанти якихось основних. А звідси питання: які ж із-між них **основні**, а які тільки **варіанти** їх? Які „правильні“, а які „перекручені“? А може, **основна** тільки **одна**, як це й мало б бути з природи речі, якщо мати на увазі одно явище, поширене на малій території?

Так цю справу (що одна назва — основна) дотеперішні дослідники здебільшого й розуміли, дошукуючись одного кореня для всіх. Напр., Вол. Гнатюк писав: „Я не вдаюся в етимологію слова, хоч схиляюся до думки про походження його від терміну „гай“ тому, бо се найпопулярніша (назва)“. Тим він і своєю, досі найбільшу з-поміж усіх збірку текстів так і назвав — „Гаївки“.⁵

До цієї думки, до думки, що основна форма для всіх інших назов — „гаївка“, яка походить, мовляв, від слова „гай“, „схилялася“ й „схиляється“ більшість українських дослідників.

Але акад. А. Кримський, згадавши гіпотезу про походження „гаївки“ від „гай“, зазначав: „Проти такої етимології чи не говорить рівнобіжна форма „гаїлки“; вона примушувала деяких галицьких етнографів підозрівати, що первісна форма була „гагільки“ (гаголки).“⁶ І вже О. Макарушка за основну форму вважав „галагілку“, а проф. Я. Рудницький — „ягілку“, розглядаючи окремо тільки малопоширену „галю“.

Проте слід сказати, що й припущення про різне походження різних назов тут було б можливе, бо, поперше, дуже вже відмінні одна від одної назви („гаївка“ — „ягілка“ — „галагівка“ — „галя“ тощо), а подруге — просто нелегко вивести всю ту різноманітність назов з одного слова. Це тим більш можливе, що й гадані (нехай тільки гадані!) первовзори-корені для таких назов, як „гаївка“, „гаїлка“, „ягілка“ начебто можна з матеріалу живих сучасних мов добрати (про „гай“ для „гаївки“ вже була згадка, про інші буде мова далі). Тим то я в процесі цієї роботи спробував був так вияснити походження досліджуваних назов. Але уважніший розгляд матеріалу показав мені, що це хибний шлях. Тоді й я схилився до думки, що всі відомі нам назви, за винятком несуттєвих „галі“, „зазулі“ (усна інформація від проф. В. Лева), „жука“, походять від однієї основної назви. Річ зрозуміла, що тією основною має бути та, що з неї найлегше вивести всі інші.

Як же цю основну форму знайти?

Логіка дослідної роботи підказує, що **треба починати з того виразно спільного, що є в більшості назов, спільного і разом з тим найзрозумілі-**

⁴ Не додаю сюди „риндзівки“, бо це інший жанр, як це переконливо доказав В. Гнатюк.

⁵ Матеріали до української етнології, т. 12. Львів, 1909 р. Ст. 1.

⁶ „Розвідки, статті та замітки“. Київ, 1928 р. Ст. 309.

шого. І от виявилось, що таким спільним і найзрозумілішим у даному разі є не корінь, як це переважно в таких випадках буває, а граматичне оформлення слів. На цей, сказати б, парадоксальний факт попередні дослідники не звернули уваги і шукали, за отією „традиційною“ схемою досліду, передусім кореня, а це, як уже згадувано, й не привело до бажаного висліду. Тут бо треба спочатку, так би мовити, вхопитися за той кінчик ниточки, єдину в цьому разі очевидну даність, що може привести й до потрібного клубочка — до кореня.

Якщо розглядати назви гагілки з цього боку (тобто з боку граматичного оформлення), то можна легко спостерегти, що за своєю початковою й основною формою (а є серед цих форм, як побачимо нижче, й даліші „перекручення“) вони належать до типу таких іменників, як „сопілка“, „п'юкалка“ (дитяча забавка з бузини). Утворюються ці іменники переважно з неперехідних дієслів, почасти з перехідних („лічилка“). Але основна їхня ознака — такі „неперехідна віддієслівність“, і О. Синявський визначає тьмовість (семантику) цієї форми як „означення не наслідків дії, а джерела, причини“.⁷ А їхні, цих іменників, афікси — це -І-Л-К(а), -А-Л-К(а), -И-Л-К(а), де І, А, И — т. зв. ознаки інфінітивів, Л залишок морфеми колишнього активного дієприкметника, що пізніше став формою минулого часу дієслова („писаль“), а К(а) < ЪК(а) — властивий іменниковий нарізок. З цього знати, що творяться ці форми шляхом додавання -ЛК(а) до інфінітивних основ.

З отих трьох форм для наших міркувань найцікавіша -ЛК(а), бо вона наявна і в назвах гагілки. Інакше сказавши, ця остання (тобто форма назов гагілки) мала б бути утворена так, як і форми слів „сопілка“, „горілка“. Але насправді це не так. Справа в тому, що в цих словах „ознака“ інфінітива І походить з Ъ, а в назвах гагілки, як про це виразно свідчать „галаголка“, „гагулка“, „лаголойка“, „голойка“ й „jehułka“, І походить з О. А такої „ознаки“ в неперехідних інфінітивних основах слов'янських мов немає.⁸ А крім того, це, зрозуміла річ, мало б бути дієслово з близькою до жанру гагілки семантикою. От звідси й виникає завдання шукати таке близьке до назов гагілки слово, яке давало б можливість вивести І морфологічного комплексу -ЛК(а) з етимологічного О, тобто такого О, яке пізніше, згідно з відомим законом української мови, перейшло б ув І (як у слові „кінь“ тощо). А коли вже шукати слово-первовізір за цією „ознакою“, то треба, очевиднож, мати на увазі „найосновніші“ з назов, ті, що, завдяки великій відмінності одних від одних, у різних дослідників фігурували як „основні“, — ті, але необов'язково всі з них (бо я теж можу мати якісь свої для цього міркування, — вони виявляться далі). Це: „гагілка“ (в А. Кримського і в тих „галицьких етнографів“, що на них він покликається), „ягілка“ (в проф. Я. Рудницького), „галагілка“ (в О. Макарушки). „Гаївка“ хоч і фігурувала в більшості дослідників як як „основна“, але я її, з власних міркувань, залишаю забіч, не шукаю для неї кореня.

Якщо взяти „гагілку“ і спробувати вивести її, наприклад, з семантично близького до неї гуцульського „гагати“ (в інших українських говорах воно звучить „гегати“, що означає крик птахів — гусей, гав („га-га“)

⁷ „Норми української літературної мови“. Львів, 1941 р. Ст. 125.

⁸ В словах „колоти“, „бороти“, „молоти“, „полоти“ о фонетичного, а не морфологічного походження: воно виникло внаслідок діяння т. в. „закону відкритого складу“, перетворивши „*колти“ на „колоти“, „*борти“ на „бороти“... Крім того, це ж перехідні дієслова. А втім, нашого вже часу утворено від „полоти“ іменник-неологізм „полілка“ (машина полоти), оскільки такі творення „почасті“ можливі й від перехідних дієслів.

тощо, або ще краще з слів „гоготати“ (іменник „гогот-гогіт“) чи „гоготіти“ (усі ці слова є в Грінченковому словнику, напр.; „на ярмарку гогот та рейвах“), то вийшли б форми „*га́галка“, „*гоготáлка“ й „*гоготілка“, тобто не ті форми, що потрібні нам для з'ясування походження І з О. А крім того, й семантика цих слів досить далека від згогадної давньої семантики „гагілки“ — людського крику чи галасу або, може, й співу. Можна було б притягти сюди ще румунське „gagâi“, що означає не тільки „шуміти“, а й „базікати“ (як розмовно-побутове слово).⁹ Але й цей корінь (чи основа) не дає потрібного І < О. **Отже, „гагілка“ як початкова форма відпадає.**

Візьмімо, далі, „ягілку“! Її можна б виводити з зафіксованого в словниках північно-російського слова „яга́ть“ (Владімірська, Ярославська, Московська області), що його Фасмер перекладає німецькими словами *schreien, lärmern*, тобто „кричати“, „лементувати“. Його етимологія свідчить, що воно балто-слов'янського походження (в лит. *inžgiu*). Можна думати, що семантично воно близьке до жанру гагілки (про це буде мова далі), але особлива його придатність (теж гадана, як побачимо далі) в тому, що воно належить до одного етимологічного гнізда із російським же і теж північним словом „яга́йла“ (іменник із значенням „крикун“), що має відповідника в тексті гагілки:

Ягіл-ягіл-ягілочка
Ягайлова дочка.

Але слово „ягать“... теж дає тільки форму „*яга́лка! Правда, це слово відоме ще й у формі „язжіть“, але, поперше, воно могло б дати „*язжилка“, а подруге — тут наявне чергування приголосних Г — ЗЖ. **Отже, й цей кінець нитки не веде до потрібного нам клубочка!** В крайньому разі можна допустити, може, тільки контамінацію цього кореня з „гагілкою“: „яг-(гаг)ілка“ (взяті в дужки звуки „гаг“ мали б випасти).¹⁰ Це останнє кортить допустити з огляду, головним чином, на отого „ягайла“ (маю на увазі загальний іменник, а не власне ім'я „Ягайло“, що могло з'явитися пізніше так, як і інші імена в гагілкових текстах). В такому розумінні я далі цей корінь („яг-“) і використаю.

Залишається тепер тільки третя кандидатка на роллю основної й первісної форми — „галагілка“. Чи є для цього слова відповідне живе слово-первовзір? **Таке слово є, тільки про нього досі не знали наші дослідники,** а проф. Я. Рудницький в отій своїй статті „Українська ягілка“ навіть висловив був сумнів щодо можливості знайти його в сучасних мовах. Але, кажу, воно є! Це слово відоме в російській інфінітивній формі „гологоблитель“, що його Фасмер у своєму словнику перекладає німецькими словами *schwätzen, plappern*, тобто „п'ятякати“, „плескати язиком“.¹¹ Походження цього слова таке ж, як і церковнослов'янського слова „глаголь“¹²: воно походить із звуконаслідувального подвоєння кореня — „*гол-гол“ (а це з праіндоевропейського *ghl-ghl).

⁹ Див.: „Румынско-русский словарь“ под редакцией Б. А. Адрианова и Д. Е. Михальчи. Москва, 1953 г.

¹⁰ Пор. „скребти“ — „громадити“, що дало „скромадити“ в українській мові.

¹¹ Див.: Russa — Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1950.

¹² Цього останнього не можна брати під увагу з огляду на те, що воно появилось на Україні багато пізніше від виникнення жанру гогілки, та ще й у книжній мові. Тим то й помилявся В. Щурат, коли пробував виводити свою „глаголілку“ з цього слова, а В. Сімович навіть зіронізував з приводу цього, мовляв, „зводять же „гайлку“ з „глаголікою“ — від „глагол“. („Про поголошене українське Л“). Записки Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка, т. 155. Львів, 1937 р.).

Як бачимо, „гологолить“ — повноголосна східно-слов'янська форма. Але з неї, з інфінітивної форми, теж не можна виводити отого наросткового комплексу -ЛК(а), з огляду на те, що це дало б „*гологолика“. **Та тут є можливість припускати утворення форми „гологол“ (< „гологолька“) безпосередньо з його прадавньої форми „гол-гол“,** що, очевидно, була іменником типу ц.-сл. „глагол“, а це дало спочатку „*голголька“, яка пізніше, коли почав діяти закон повноголосся, перетворилась на „*гологолька“.

Отож і виходить тепер, що тільки в цій формі могло виникнути І з О, а це приводить нас до висновку, що назва жанру гагілки походить від цього подвоєного кореня, спочатку, звичайно, в отій формі „*голголька“ > „*гологолька“. Але слід пам'ятати, що ця звукозміна відбулася не в межах повноголосної звукосполуки -оло-, бо тоді б виникла нова перешкода — відома трудність або й відсутність цього переходу в таких звукосполуках (напр., „молот“), а складі -гол, що до повноголосся не належить. Звичайно, це сталося в новому закритому складі після занепаду кінцевого Ъ. Але все таки це була звукозміна в корені слова, бо О в -голь не було „ознакою“ інфінітива. **Тим то й І в „галагілка“, „гагілка“ і т. д. етимологічно й морфологічно не можна ототожнювати з І в словах „сопілка“, „горілка“ тощо.**

Інакше сказавши, „галагілка“ утворилась не так, як ці останні, не як віддієслівний іменник, а так, як, припустім, „балаболка“ (є в словнику Уманця і Спілки, у Грінченка — в формі „балаболька“), тобто через приєднання наростка -ЬК(а) безпосередньо до кореня. Тільки „балаболка“ появилась в українській мові пізніше, тоді, як у ній закон переходу О в І в закритому складі вже не діяв.

Лише пізніше, коли фонетичні зміни (про це далі) затемнили етимологію слова „галагілка“, коли сталась у ньому т. зв. деетимологізація, в ньому, в цьому слові, **відбувся перерозклад морфем** або краще сказати перехід кореневого І (< О) до наростка -ЛК(а). І цей перерозклад призвів кінець-кінцем до того, що ми ставимо це слово в один морфологічний ряд із словами „сопілка“, „горілка“ тощо, воно й переживає з ними (чи пережило) відповідні далішні зміни, як про це буде ще мова далі. Тож не дивно, що цій морфологічній ілюзії піддався й В. Сімович, коли беззастережно поставив слово „гаївка“ в один ряд із „сопівка“ тощо. Для того, щоб зруйнувати цю ілюзію потрібен був такий скрупульянтний дослід, як оцей мій.

Таким чином виходить, що **мати всіх інших назв гагілки — „галагілка“, що розгалузилась пізніше в усю оту майже двадцятиразову різноманітність.**

Але це ще не все: для остаточного закріплення „галагілки“ в ролі вихідної форми треба подолати ще не малі інші труднощі. Бож виникає недомисленне питання: якщо „галагілка“ походить від „*гологол“, від повноголосної форми, такої, якою вона й досі зберігається в українській мові, і, зокрема, в отім рос. „гологолить“, то звідки в ній оте „акання“ — гала-? Адже акання взагалі невластиве українській мові! Якщо, може, акання перетворило в російській мові, як думає Л. Булаховський, „*корокатицю“ на „каракатицю“ (хоч це теж сумнівне), то в українській мові така „метаморфоза“ абсолютно неможлива. Притягати ж сюди найближчу можливість — вплив акучих південноросійських та білоруських говорів не можна, хоч би тому, що в цих мовах таких слів, як „галагілка“, „гагілка“ немає і, либонь, ніколи не було.

А запозичати поодиноке звукове явище мова може тільки разом із запозиченим словом, тобто акання в „галагілці“ могло прийти тільки разом із цим словом. Та й в українській мові „галагілка“ збереглася тільки на

протилежному від Білорусі й Росії кінці української мовної території — в Галичині, на Буковині та на Поділлі.

Отже, пояснення цього „акання“ треба шукати на місці, тобто на території України, в сфері її можливостей та тих можливих впливів, що їх могло зазнати слово „галагілка“ в районі виникнення гагілки — поблизу Чорного моря та Дунаю. Але тут доводиться висунути не одно, а декілька припущень. Передовсім скажу, що це могло бути якесь окреме, досі не з'ясоване в історії східно-слов'янських мов явище, що призвело до зміни О на А в деяких повноголосних звукосполуках. Так могла „поакатись“ ота російська „каракатица“ (болг. „кракатица“; пор. польське „krok“), російське ж „карачки“, де О змінилось на А навіть під наголосом (є ще варіант цього слова „корачки“), а також українське „шкаралупа“ (рос. „скорлупа“; у збірнику XVI ст. — „скоролупа“.¹³ Але це припущення — найменша з можливостей. Друга можливість: це „акання“ могло виникнути під впливом звукового варіанту „*гол-гол“ — звукосполук „гал-гал-гал“, що їх зафіксував А. Чехов в одному з своїх текстів, і їхнє значення відповідає рос. „галдеть“ (голосно балакати). Третя можливість: на „галагілку“ міг вплинути пізніший вигук „гала!“. Четверта можливість: тут могла відбутися контамінація слова „галагілка“ із словом „галас“, як звуковим варіантом слова „голос“.¹⁴

Імовірність цього припущення може базуватися на тому, що й „голос“ генетично сягає до отого „*гол-гол“. І хто-зна, чи звук Х в слові „галагілка“, для якого, як побачимо далі, в мене нема пояснення, не є рефлексом С із слова „галас“, бож цей звук у слов'янських мовах подеколи розвинувся з індо-європейського С (блъха — лит. „blusa“). Але це тільки приближний здогад. (д. б.)

¹³ Етимологічно це не зовсім повноголосся, бо тут складена основа (два корені: „скора-лупа“), але після здогадно-можливої деетимологізації це слово могло стати в один асоціативний ряд із повноголосними коренями типу „каракатица“.

¹⁴ Що „голос“ і „галас“ — звукові варіанти, — це моє припущення. Якусь підпору для цього припущення можна вбачати в осетинському слові „h alas“, що означає „голос“. Очевидячки, в осетинській мові це не повноголосся, а якесь своє явище, пов'язане з первісним індо-європейським звуконаслідуванням „*гол-гол“ або „*гал-гал“. Взагалі етимологи не дають ще собі ради з цим словом. Упорядники етимологічного словника чеської мови Голуб та Копечні пояснюють його як „афектовий варіант“ до „hlas“, а Брюкнер, автор етимологічного словника польської мови, тільки зазначає, що воно „давніш було незнане, може до *hała dorobione?*“ (знак запитання його).

Вол. Дорошенко / ДО ОГЛЯДУ „ШЕВЧЕНКІЯНА В УКРАЇНСЬКИХ КАЛЕНДАРЯХ НА 1961 РІК“

На закінчення свого огляду мушу спростувати пару друкарських помилок, що в ньому трапилися, та зробити дві завваги „in causa sua“.

Отож в кн. 1-й, на ст. 37, рядок 16-ий згори, треба замість **здається** читати — **згодиться**; в кн. 2-й, ст. 19, рядок 12-ий знизу, замість **проф. А. Ковович** — має бути: **Котович**, а на ст. 22-гій, рядок 25-ий знизу — замість **Либодовський** — **Лободовський**; в кн. 3-тій, ст. 42, рядок 6-ий згоди — замість **о. В. Плуженка** — треба **Буженка**.

В огляді, поміщеному в кн. 2-гій „Києва“, я закинув д-рові Ю. Муликові-Луцикові, що він перекрутив прикметник — **святоюрська** (критика)

в цитаті з мого огляду в ЛНВ 1913 р. на **святожерська** (див. ст. 23). Ця замітка дуже діткнула автора й він озвався на неї довжелезною статтею в ч. 14 (з 15. VII.) вінніпезького православного „Вістника“, заперечуючи мій „наклеп“ („З приводу однієї рецензії і дечого з критики“, ст. 5—7, чвірки!). На доказ, що він зачитував так, як було справді надрукованого в ЛНВ, д-р Мулик-Луцик не поскупився навіть подати фотокопію відповідної сторінки цього журналу. Отож мушу перепросити надто перечуленого автора за цю очевидну друкарську помилку, про яку я за 50 майже років цілком забув, але добре пам'ятаю, як я сам це слово написав. Дивно мені, що д-р Мулик-Луцик не здогадався, що прикметник „святожерська“ — це безперечно друкарська помилка. Це ж виразно видно з контексту статті. Крім спростування його закиду, автор заявляє, що з приводу моєї рецензії на його статтю він має ще цілу низку застережень, але не реагує на них з уваги на **специфічні** (підкр. моє. В. Д.) обставини писання мною згаданої рецензії.

Шкода, що автор не поінформував читачів — і мене, що то за обставини. Мушу проте на його злосливі натяки заявити тут із цілою рішучістю, що ніякі, та ще й „специфічні“, обставини не грали жадної ролі при писанні мого огляду. Я просто, без ніякої задньої думки, а зовсім спокійно й об'єктивно інформував читачів „Києва“ про відгуки українських календарів на сторіччя смерті великого Пророка України, — в тому й про статтю д-ра Мулика-Луцика в календарі „Рідної Ниви“ на рік 1960 (у цьому календарі на рік 1961 — про Шевченків ювілей не згадано ні одним словом). Редакція „Києва“ може potwierдити мої слова, що крім звичайної інформації я не мав нічого іншого на думці і ні з ким, отже й з д-ром Муликом-Луциком, ніяких поррахунків, ні особистих, ні партійних, ні тим більше релігійних не зводив. Це плід надто перечуленої амбіції автора, який у своїй статті нарікає не тільки на мене, але й на інших — не названих — людей, що псують йому кар'єру. Мушу його запевнити, що до цих його воріженьків я ніяк не належу.

Переходжу до другої справи. В своїм огляді в 3-тій книжці „Києва“ я згадав про передрук уривка спогадів М. Яшовського в календарі паризького „Українського Слова“ (див. ст. 42). Тут додам, що передрукував цей уривок і лондонський „Визвольний Шлях“ у 3-тій книжці. Очевидно, обидві редакції, як і я, піддалися авторитетові покійного д-ра В. Щурата, що опублікував ці спогади в „Записках“ НТШ, зваблені до того ж дуже цікавою й правдоподібною характеристикою Шевченка, поданою автором спогадів.

Але перечитавши вдруге спогади Яшовського в іншій цілі, мушу зазначити, що вони викликають великі сумніви щодо вірогідності поданих у них фактів. Те, що Яшовський датує свою зустріч із Шевченком роком 1860, можна віднести на рахунок пам'яті. Чоловік, за давністю літ, просто переплутав роки.

Але місце зустрічі з поетом — Голосків в Балтському повіті на Поділлі — цілком підважує вірогідність його спогадів, бо виїхавши з Петербургу на Україну в 1859 р., Шевченко ніде поза Харківщиною, Києвом, Київщиною та Полтавщиною не бував. Не маючи при собі того тому „Записок НТШ“, де д-р Щурат опублікував спогади Яшовського, не можу сказати, що його спонукало їм довіритися, але безперечно вони належать до тої ж категорії сумнівних споминів про безсмертного Кобзаря, що й спомин К. Давиденка, опублікований свого часу у львівському журналі „Просвіти“ — „Життя і Знання“ й передрукований тепер у календарі „Канадійського Фармера“ на 1961 рік.

Продовження з попереднього числа (3-го).

Натуралізм та історія. Всю історію людства натуралізм пояснює фізичними, економічними й біологічними причинами, тому політичні явища соціальні умовини, інтелектуальна й артистична творчість, релігійні та філософські концепції, словом, всякі суспільні явища є тільки продуктами матеріальної еволюції.

Натуралістична концепція історії має різні форми, нпр., Дарвінова теорія **природного добору** каже, що в боротьбі за існування витриває тільки найміцніша одиниця, найстабільніша форма життя і найпотужніша раса доходить до провідної ролі в історії. Іншу форму історії запропонував Маркс, т. зв. „історичний матеріалізм“, який пояснює, що рушійною силою історичних випадків є боротьба за кращі економічні умови життя, бо єдиним правдивим прогресом є економіка, а праця — першим джерелом добробуту.

Ще іншою формою натуралістичної концепції історії є теорія раси, за якою вся еволюція народів, держав і цивілізацій залежить від якості крові і раси.¹⁵⁾

Натуралізм у вихованню.

Гуманізм і реформація викликали в Європі великий переворот у способі думання європейської людини. Середньовічна культура, суспільний лад, спосіб думання і взагалі весь дух середньовіччя стали в обличчі реакції. Нові ідеї проголошували поворот до античної чи класичної культури, а з тим були зв'язані прагнення свободного життя, визволення з-під супрематії схоластицизму і середньовічної влади Церкви. Говорилося теж і про кращу долю простого народу, але ця проблема не висувалася на передове місце. Та при тій нагоді говорилося теж про konieczність реформації виховання. А що в середніх віках велику роль у вихованню грав авторитет, то реформація його з засади поборювала і ставила ідею власного досвіду. Отже не авторитет і традиція є основою й критерієм правди і знання, а власний досвід, власні переживання. Отак постав новий спосіб думання, що позначився і на вихованню. Це видно вже в творах таких теоретиків виховання, як Монтень, що підкреслював велику роль здорового розуму і розсудку, контрольованих досвідом, як Вівес (Vives), що свою виховну концепцію спирав на konieczності знайомити дітей з самими речами, які є предметом навчання чи вивчання, як І. А. Коменіус, що на цій саме концепції оснував свою виховну систему, та інші. Коменіус (його називають теж Коменський, бо він чех з походження) взяв за основу своєї системи античну грецьку сентенцію, що нічого не має в голові, чого передтим не пізнали органи чуття (*nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*). Іншими словами, діти сприйматимуть речі багато краще коли будуть їх бачити на власні очі і дотикати власними руками. „Завжди мусять бути пов'язані зір із слухом, а мова з рукою, при чому дітям треба не тільки оповідати, щоб вони чули, що мають знати, але й показувати образно, щоб вони бачили речі. А учні повинні вчитися передавати свої думки не лише словами, але передавати рукою. І не можна перехо-

дити до дальших речей, поки діти не опанують якслід попередніх очима, вухами і розумом. І добре буде теж представити в кожній клясі навчальний матеріал образowo на стінах, хай це будуть навіть теореми, правила або відображення й символи“.¹⁶

Так постав ілюстрований буквар, а за ним ілюстровані шкільні підручники, бо засада Коменського була така, що чого діти не можуть діткнутися і наочно побачити, то бодай треба їм показати образок даної речі. Прикладом цієї вимоги є його ж ілюстрований підручник початкової грамоти „Образ світу“.

Всі свої погляди Коменіус виложив у книжці Велика дидактика, що появилася в половині 17. століття (1657).

Емпіризм і утилітаризм. Всі ці реформаційні ідеї в ділянці виховання, зокрема теорію наглядности в навчанні усистематизував англійський філософ 17. століття **Джон Лок** у праці п. з. „Думки про виховання“.¹⁷ Засадою його філософії є думка, що всі наші поняття не є вроджені, тільки продбані досвідом, не виключаючи й самого поняття про Бога, душу, добро і т. п. Він гадає, що виховання довгий час було виключно розумове, через що захиталася рівновага між різними сферами людського життя. Це, на його погляд, було неправильно, бо виховання повинно підготовляти дитину до реального й практичного життя. Тому треба особливу увагу звернути на фізичне виховання, бо фізичні вправи загострюють ум, а в здоровім тілі, як казали вже старинні, здорова душа. Цим, очевидно, Лок повернувся частинно до клясичних ідеалів виховання.

Щодо морального виховання, то Лок був перший, що зірвав з традицією релігійного виховання і поставив власну концепцію, яка каже, що вихованням моральним не має керувати ідеал спасення душі, тільки практичного життя й особистого щастя. Це була моральність світська, наскрізь індивідуальна, а радше егоїстична й утилітарна. Від того часу вона вже не сходить зі сцени впродовж усього 19-го століття. Варто при цій нагоді згадати, що Лок був ініціатором багатьох новостей у вихованні. Він домагався відкинути навчання реторики, граматики й логіки та обмежити навчання латини, зате радив впровадити науки математично-природничі, сучасні мови і, зокрема, практичні предмети, як ручні роботи, ремесло, бухгалтерію та спорт.

Індивідуальний натуралізм. Справжню революцію у вихованню викликав був у половині 18 ст. французький письменник, мислитель, мемуарист, педагог **Жан Жак Руссо** (1712—1778). Він написав книжку „Еміль“* (1762), яка довгі роки була педагогічною біблією. Свою педагогічну концепцію він спер на філософії свого часу, про яку вище була мова, та на концепції, „природного права“, яка теж була актуальна в 17 і 18 століттях. Ця концепція природного права каже, що людина народжується з певним апріорним правом, якого їй ніхто заперечити не може, навіть держава. Це **право людини на особисту свободу**. З ним мусить рахуватися і державне право.

Ця теорія природного права була свого часу реакцією на феодальний лад, але вона була і вимогою свого часу, бо до голосу помалу почали доходити інші від шляхти верстви народу, наприклад, міщанство, яке зростало в силу. Захопившись цією теорією, Руссо за-

¹⁶ Jan Amos Comenius. Grosse Didactic. Berlin 1957. S. 157.

¹⁷ J. Locke.

стосував її до виховання, міркуючи, що право людини на особисту свободу, це право природи, право дане людині самою природою. Воно і є через те її найбільшим скарбом, який треба постійно обороняти. Люди народжуються добрими і такими повинні залишитися назавжди. Виховання має зміцнити те природне право і навчити людину зберігати й охороняти його. Але звідси Руссо робить дуже великий скок і каже, що учитель чи виховник не повинен втручати в природний розвиток дитини, а залишити його природі. „Наша педантична навчальна манія каже нам завжди вчити дітей, чого вони навчилися б краще самі. Чи є щось більше глупе як учити дітей ходити?.. Коли вони спроможні робити це більш самостійно, вони щораз менше будуть потребувати помочі інших“.¹⁸ Разом зі силою розвивається в них і знання як нею керувати чи користуватися. В дитинстві людина розвивається спонтанно чи стихійно, а в добі дозрівання вона вже йде власним розумом, бо найкращим виховником є сама природа. Завдання батьків і вчителів — не мішати до природного виховання і не перешкоджати природі. Природа має свої засоби для зміцнення тіла і його росту, і їх не можна негувати. Не можна дитину змушувати стояти, коли вона хоче ходити, і не можна її змушувати ходити, коли вона хоче відпочивати. Всі її рухи є потребою її конституції, яка шукає способу зміцнити себе. Природа хоче, щоб діти були дітьми, поки вони стануть дорослими. Коли ми хочемо змінити цей порядок, то ми будемо мати молодих професорів і старих дітей. Дитинство має свої способи бачення, думання і відчуття, які є йому найбільш властиві.¹⁹ Все, що виходить з рук Автора всіх речей, є добре, але в руках людини воно дегенерується, бо людина любить деформацію, потворність, тому й прагне, щоб ніщо не залишилося таким, як природа створила, навіть сама людина. Щоб задовільнити себе, людина, каже Руссо, мусить перероблювати іншу людину на свій лад, наче дерево в її ж горі.²⁰ Далі Руссо каже: Ми родимося слабі і потребуємо сили, ми родимося позбавлені всіх речей і потребуємо допомоги, ми родимося глупі, і потребуємо розсудливості. Все, чого ми не маємо з народженням і чого потребуємо, коли виростаємо, дає нам виховання.

Це виховання приходить до нас від самої природи, або від іншої людини, або й від обставин. Внутрішній розвиток наших здібностей і наших органів є вихованням, яке дає нам природа, але вжиток, який нас учать робити з цього розвитку, це виховання, яке нам дають інші люди. А чого ми навчимося нашим власним досвідом, про речі, які нас цікавлять, це виховання, яке нам дають обставини. Таким чином кожний з нас сформований троякого рода учителями.

Але в природному порядку речей всі люди рівні, тому нашим спільним покликанням є бути людьми. І хто добре вихований у цьому, не може погано виконувати своє покликання, яке залежить від нього. Мене мало обходить, каже Руссо, чи мій учень призначений для армії чи для Церкви чи для адвоката. Передтим заки він почне думати про придбання фаху від своїх батьків, природа кличе його бути людиною. Як жити, це справа, якої я хочу навчити його. Виходивши з моїх рук, він не буде, я припускаю, ані вояком, ані священиком, ані урядовцем — але він буде перш за все людиною.²¹

¹⁸ Emil, vol. one. Translated by R. Feltenstein. N. Y. 1960, p. 23 ff

¹⁹ Там же, ст. 27.

²⁰ Emil. Boston 1883. p. 9.

²¹ Ibidem, p. 12—14.

Ця ідея Руссо, що людина народжується добра і що їй треба залишити повну свободу природного розвитку не вдержалася в вихованні на довшу мету, але ідея про право людини на особисту свободу стала у відповідній модифікації загальнообов'язуюча, а побудована на цій ідеї виховна концепція була догій час виховним законом.

Ідея про добру природу людини викликала потребу пізнати ту природу, а це привело до розвитку психології і стало основою виховного індивідуалізму, спертого на індивідуальній психології і біології.

Ідею психології підтримав потім і розвинув інший теоретик виховання, англійський мислитель і педагог **Ф. Гербарт**, що в своїй філософії був раціоналістом але в вихованню сперся на психологію дитини і розвинув психологічну концепцію в своїх працях, як „Засади психології“ і „Загальна педагогіка“ (1806).²²

Герберт Спенсер.

Натуралістичну концепцію Руссо розвинув та угрунтував англійський філософ, **Герберт Спенсер** (1820—1903), якого власне й називають провідним виховником натуралізму. Свої погляди він виловив у книжці п. з. „Виховання: інтелектуальне, моральне, фізичне“²³ (1861). За головну ціль виховання Спенсер ставить пристосування дитини до реального життя на землі. Поза життям на землі для Спенсера ніякого іншого немає. Найвищим добром, каже він, є добре жити. Очевидно, не лише матеріально, але й інтелектуально, бо не тільки треба знати як поводитися з тілом, але й як поводитися з умом, як керувати своїми справами, як опікуватися родиною, як поводитися по-громадському та як використовувати всі ті джерела щастливості, які дає природа.

Як видно, Спенсер не визнає ніякої іншої цілі виховання, як тільки матеріальну, дочасну, бо й людське життя дочасне. Воно все з цього світу, починається в природі і кінчається в природі. Людина є насамперед організмом, тобто твариною, але обдарованою органами чуття, тому першою і найсуттєвішою передумовою успішного і щасливого життя є „бути доброю твариною“; а бути державою добрих тварин є першою умовою державної просперити“.²⁴

На людське життя складаються різні роди людської діяльності, які можна угрупувати за їх важливістю так: 1) діяльність, яка безпосередньо веде до самозбереження, тобто діяльність для збереження здоров'я і життя; 2) діяльність, яка посередно веде до самозбереження, забезпечуючи людині необхідні до життя речі; 3) діяльність, яка має за ціль виховання дітей; 4) діяльність для вдержання потрібних суспільних і політичних взаємин; 5) діяльність, яка заповнює дозвільну частину життя і задовільняє людські почуття й смаки.²⁵

Ціллю виховання, за Спенсером, є повна підготовка дитини до повного життя, тобто до всіх родів людської діяльності, а повну підготовку до повного життя може дати тільки наука і знання, перш за все природничі науки, як біологія, фізіологія, а зокрема гігієна, яка має основне значення для життя і здоров'я, бо без здоров'я й енергії не-

²² F. Herbart. Lehrbuch zur Psychologie 1916. Allgemeine Pedagogik 1906.

²³ H. Spencer. Education: Intellectual, Moral, and Physical. London 1861.

²⁴ Education, p. 146.

²⁵ Там же, ст. 9.

²⁶ Там же, ст. 11.

можлива ніяка інша діяльність. Дальше, дуже важлива для життя є хемія, фізика й математика, на яких спирається вся наша цивілізація. Для суспільно-політичного життя засадничу вартість має соціологія, історія, економія й політика, а для виховної психологія й етика. Без знання психології не може бути правильного виховання, а етика нормує людську поведінку і вчинки. Врешті дозвольна діяльність для повного життя людини і її щастливості має теж не малу важність. Людина потребує насолоджуватися красою природи і красою мистецтва. Без малярства, скульптури, музики, поезії та емоцій, які дає краса природи, життя втратило б половину свого чару. Але одна справа признавати, що естетична культура має велике значення для людської щастливості, а друга — визнати її за основну вимогу для щастя людей. Яка б вона і не була важлива, то все таки вона мусить віддати першенство тим родам культури, від яких залежить саме життя і щоденні обов'язки. Бо література й мистецтво тільки тоді можливі, коли насамперед можливі всі інші роди діяльності, які уможливають індивідуальне й суспільне життя. Тому, консеквентно, те, що стає можливе, треба ставити поза тим, що це можливе робить можливим. Іншими словами, література й мистецтво є тим, чим цвіт у квітки, а всі інші роди діяльності є тим, чим коріння і листя тієї ж квітки.²⁷ В вихованні часто занедбують коріння, звертаючи головну увагу на півт, а тимчасом цвіт залежить цілковито від коріння і листя. З цього висновок, що мистецтво й література мусять бути цілковито підпорядковані навчанню й науці, на яких спирається вся цивілізація. Оскільки мистецтво займає дозвольну частину людського життя, то таке саме місце вони можуть займати і в вихованні, тобто місце підпорядковане. Бо найвище мистецтво ґрунтується на науці, і без науки не може бути ані перфектної продукції, ані повної оцінки. Це не значить однак, каже далі Спенсер, що наука створить артиста, але інтуїція не зробить усього, багато залишається зробити науці. Тільки тоді, коли геній поєднується з наукою, може постати найвище мистецтво.

Головним ділом у натуралістичній концепції виховання є фізичне виховання, бо людина є насамперед живим організмом, про який мусить в першу чергу дбати. Без доброго здоров'я не може бути щасливого життя. Тому і Спенсер ставить особливий натиск на фізичний розвиток людини, бо людський організм є справою першого значення.

Суттєвим виховним предметом у Спенсеровій концепції виховання є навчання природи, бо Спенсер був, як каже Де Авр, фанатичним представником натуралістичних принципів, які кажуть, що природничі науки є великим важілем життя. Тому вони повинні займати центральне місце в навчанні. Всі інші предмети, які були досі в програмі навчання, як література, релігія, класика, мистецтво, словом, усе те, що традиційно називається гуманістичною культурою, в натуралістичній програмі навчання не мало першорядного значення і місця. Релігії і релігійно-морального виховання Спенсер не передбачає і не признає традиційних моральних вартостей. Всяку мораль визначає природа, тому єдина вимога, яку ставить Спенсер до виховання, це пристосуватися до природи, до її оточення. Найкращою дисципліною є та, яку застосовує до людей сама природа. Коли дитина впадає, вдариться або попечеться, то вона відчуває біль, який є ви-

²⁷ Там же, ст. 38.

стачальною для неї карою й осторогою, щоб більше таких рухів не повторювати. Коли ж це випадково повториться ще раз і ще раз, то це дитину ще більше дисциплінує і вона старається свідомо чи підсвідомо не робити більше того, що спричиняє біль.

Вся Спенсєрова етика зводиться до чисто фізичних питань. Її й називають „трансцендентною фізіологією“. Спенсер ігнорує обов'язок, свідомість, вільну волю, моральну відповідальність, надприродні санкції. Його етика стосується виключно інтелектуального розвитку, фізичного добробуту, матеріального комфорту та індивідуальної й расової „просперіти“. Історичні випадки, економічні, соціальні і політичні умовини, мистецтво й література є багатим виявом укритих сил природи, які постійно діють. Тому знання природничих наук є передумовою розуміння минулих і сучасних умовин людства.

Отака менш-більш Спенсєрова натуралістична концепція життя й виховання. Принципи цієї концепції застосовуються в такій чи іншій формі вже повних сто літ, особливо в так званих „поступових“ школах, які носять багатомовні назви, як „нова школа“, „нове виховання“, „школа майбутнього“, „активна школа“, „прогресивне виховання“ і т. п. Це не значить, що всі ті школи визнають одну й ту саму концепцію без будьяких змін, але які б у них і не були різниці в тому відношенню, то виховні новатори, свідомо чи несвідомо, спираються на матеріалістичній концепції, яку досить легко пізнати з кількох ключів, що їх вони кидають, як, нпр., „правдива метода навчання, це метода експериментальна“, „дитині треба залишити свободу вибирати собі завдання“, „бажання й почування дитини святі“ та інші подібні ключі.

Очевидна річ, що не всі „позиції“ натуралістичної концепції виховання треба апріорі відкидати, бо деякі з них є зовсім здорові, і їх можна чи й треба використати, але ці позиції, властиво, і не є натуралістичного походження, як кажуть противники натуралізму, а іншого, тому вилучити їх з натуралізму — означає повернути їм їх власну вартість.

Антинатуралізм.

Натуралістична філософія Спенсєра викликала сильну реакцію. З усіх боків відзивалися голоси гострої критики, які засуджували натуралізм як цілковите банкрутство людської думки, науки і знання, як смертельно загрозову однобічність, що веде до моральної анархії, суспільного замітання й важкого песимізму. Так і сформувався антинатуралістичний рух, відомий потім під такими назвами як активізм, віталізм, персоналізм та інші. Визначними речниками антинатуралізму були м. ін. німець **Рудольф Ойкен**, француз **Еміль Бутро** та американець **Віліям Джемс**, основник нової філософії — званої **прагматизмом**. Всі три мислителі виявили — кожний для своєї країни — помилювість натуралізму і започаткували відновлення ідеалістичного способу мислення, хоч ідеалістами в повному значенню вони не стали, бодай не всі з них. Про них буде мова в дальших розділах, тому ми тут мову про них припиняємо.

Людство згадує завжди з великим зворушенням і тугою ту щасливу добу, коли не треба працювати, щоб добути все потрібне до життя.

Ту добу волі та приємности, що її поети назвали золотим віком, кожен із нас чей же дійсно пережив і вона даліше продовжується та заєдно відбувається перед нашими очима, бо золотий вік, це **ДИТИНСТВО**.

Адже діти не мусять, як дорослі, працювати в поті чола, щоб добути хліб. Свого існування вони не завдячують зовсім боротьбі із зовнішнім світом, але якійсь зворушливій магії.

А коли вірять у зачаровані країни та в казки, то роблять це тому, що для них казки справді існують. Батьки їхні, це гідні захоплення велетні, що одним рухом, одним словом зуміють вичарувати нізвідкіля склянку молока, плюшового ведмедика, чи щонебудь інше.

Ці великі постаті являються очам дитини — неначе велетні, в яких доволі сили, щоб злетіти навіть у небо й принести звідти зорі, або в одній хвилині збудити замок з піску, терпеливий твір усієї зграї карликів.

Але ці велетні, такі засібні в силу, яку ж убогу мають **уяву!**...

Діти в цій ділянці такі багаті, що можуть обдаровувати життям навіть мертві предмети й розмовляти з ними. З наближенням дитини ці предмети набувають душу. Якийсь кусочок ганчірки має своє ім'я й бере участь у забавах, відламок дерева, закручений у кусок паперу, творить ляльку, а ця лялька має ще — в додатку — свою правдиву дитину.

Неначе мистець, дитина може перебувати у світі витворів фантазії та фікцій, що їх сама створила.

Так отже кожна дитина творить собі свій світ, де вона є самостійним володарем і куди не мають доступу батьки, ні няньки.

Тому, що це царство не міститься в границях дійсного світу, дитина швидко рішиться увійти в товариство велетнів, вносить поміж них заспокоєння, а на їхні обличчя викликає усмішку.

Адже ж як мають не відчувати прив'язання до такої слабкої істоти, що обдаровує нас почуттям і подивом для нашої сили, любови для малюка, такого чистого, що не розуміє нічого, навіть спонук наших бажань і наших почувань?

Все те, що розділяє людей: конечність політикувати, всякі заздрощі й пристрасті — уже для дитини, а коли вона навіть має якісь жадоби, то вони зовсім інакші від наших.

Зовсім природна річ, що родинний гурт приймає прихід дитини окликом задоволення. Бо поміж істотами, що спричиняють стільки взаємних конфліктів і сутичок, дитина одна є осібкою, яку всі можуть любити і яка таким чином помагає до того, щоб між ними також народжувались почування.

Часто помічається, що найвидатніші з людей, великі вчені, визначні мистці зберігають аж до старости ясний погляд дитини, її невгамовно розбуджену цікавість, її шире простодушність, її наївність і радість.

Діється це тому, що вони живуть, наче дитина, перш за все в країні, яка не лежить у межах цього світу. Наче дитина, справжній мистець не прив'язує великої ваги до реальних дібр, що за них борються інші люди, і, наче дитина, виряджається він заєдно на таємні пошукування, яких вартість сам один відчуває.

Бо це велика помилка уявляти собі дитинство за час лінощів і сну ума.

Дитинство, це доба найбільшої праці та найбільшого підвищення інте-

лігенції. Адже впродовж кількох років дитина мусить навчитись і зрозуміти все те, що її предки відкривали впродовж тисяч літ.

Говорять іноді здивовано:

— Сьогоднішніх дітей ніщо вже не дивує! Підносять слухавку телефону, перекручують контакт у радіоприймачі — та зовсім не подивляють незвичайних наслідків, що їх потягають за собою ці їхні прості рухи.

Але як же діти мають дивуватись телефонів, коли відкрили вже багато більше чудо: мову?

Як же самохід має бути для них чимсь захоплюючим, захватним, або літак, коли вони навчилися користуватись найбільш зачудливими і дивовижними засобами зв'язку: колінами?

Як же має їх дивувати електричне світло, коли сяйво дня, сонце й місяць, це для них предмети щоденного подиву й захоплення?

Є люди, що критикують занадто широкі програми шкільного навчання і мабуть вони мають рацію.

Але чи онта програма ширша від тієї, яку накидають дитині в першому році її життя? . .

Впродовж кількох місяців вона мусить навчитися пізнавати органами чуття: їсти рачкувати, говорити, розрізняти людей і речі.

Між другим і восьмим роком життя дитина засвоює собі більше слів та ідей, аніж за всю решту свого життя.

Її очі, це чарівні засоби до оглядання природи й обслідування всього, що її оточує. Навіть наймолодша дитина вже робить пристрасні, жагучі, палкі пошукування і то які ж трудні інколи, а веде їх з повагою та зачудливим запалом.

Тому то дитина воліє людей, що до неї промовляють поважно, ніж ті особи, які, звертаючись до дитини, думають, що мусять із себе робити дітей . . .

У роках дитинства формується характер і вражливість. Між другим і вісімнадцятим місяцем життя відбувається властиве виховання, супроти якого ціла дальша решта — вже зайва.

Дитина, якій наложено в колісці строгу дисципліну годин сну та їжі, буде все життя одиницею, яка держиться суспільних прав і шанує закони. Слухатиметься без відчування прикрощів.

Якщо в початках існування й життя дитини батьки зуміють дати їй враження, що світ не є зовсім поганий, що люди заслуговують на довіру, що обітниця виповняються, а кари й нагороди розділяються справедливо, то створять таким побитом одиницю, здібну відчувати щастя.

Згодом усякі події та життєві переходи вкажуть уже дорослому, що воно буває інакше, що життя має також жорстоке обличчя, а деякі люди є згущеним і ущільненим лихом, та ніколи ці болісні досвіди не зуміють затерти спогаду золотого віку.

Створюйте своїм дітям гарне дитинство!

Це не лише рада, що її треба дати кожному батькові, кожній матері, але ідеал, до якого повинно змагати все людство.

Край, де діти нещасливі, буде врешті роздертий, знищений виладуванням у дорослих — почувань і думок, здушених і обезвладнених у дитинстві.

Найдикіша ненависть постає на підложжі скривдженого дитинства!

Стараймося майбутньому поколінню залишити тільки добрі спогади й оточуймо дитинство належною пошаною, що єдина є найпевнішим критерієм і мірилом цивілізації.

Був такий час, коли навіть у добу війни народи Європи не забували про божественну природу дитинства.

Від кількох років фальшиві релігії насильства ослабили цей сантимент. Стараймося направити це лихо!

Немає нічого божественнішого на землі над дитину, кволу в колісці, в заранку днів, що для нас повні труду, а для неї творять золотий вік.

З французької переклав
Іван Радиславич

Огляди й рецензії

КОБЗАР ІЗ 1861 РОКУ

Нове видання УВАН у Канаді

Ювілейний Шевченківський рік 1961 це не тільки сторіччя з дня смерти поета. Як відомо, в 1861 році появився Шевченків „Буквар“ для народу, кілька важливих малярських праць, включно з його останнім портретом, вірш „Чи не покінчить нам, небого...“ й інше. В тому ж році появилoся, хоч і не окремою книжкою, четверте видання „Кобзаря“ — збірка Шевченкових віршів, друкована під таким наголовком на сторінках журналу „Основа“ за редакцією Василя М. Білозерського книги I—XII.

Під теперішню пору назвою „Кобзар“ охоплюють усі віршовані твори Шевченка. Тим часом перші „Кобзарі“ містили тільки деякі його поезії. „Кобзар“ із 1840 року мав усього вісім віршів, не більше мав і „Чигиринський Кобзар“ із 1844 року. Третє й останнє перед смертю поета окреме книжкове видання „Кобзаря“ з 1860 року теж не охоплювало всіх поетичних творів Шевченка. Те саме можна сказати й про ляйпцігське видання Шевченка з 1859 року.

Перше після смерті Шевченка книжкове видання „Кобзаря“ з 1867 року перевищало щодо об'єму втричі видання з 1860 р. Воно містило в собі більшу кількість творів пізнішої доби. Редактор цього видання, Микола І. Костомаров, дав йому назву „Кобзар“ і з того часу починається традиція називати всі видання Шевченкових поезій „Кобзарем“.

Наше видання відзначає 100-річчя „Кобзаря“, що частинно появилoся безпо-

середньо перед, а частинно після смерті Шевченка в 1861 р. З винятком бібліографів шевченкознавці мало присвячували йому уваги. Тим часом воно має окреме значення для текстологічних і мовно-стилістичних дослідів Шевченкової творчості. В ньому надруковано вперше деякі із його поем, чи то написаних давніше, чи останніх із-перед його смерті. Як видання з 1960 року, так воно надруковане т. зв. кулішівкою й має наголоси на більшескладових словах (з винятком букви „і“, на якій не завжди друкарня могла позначити наголоси з технічних причин). Вражає уклад і порядок Шевченкових віршів. Отак напр. перший вірш „Не для людей і не для слави...“ тематично відбиває як не мога краще ідейні мотиви творчості Шевченка й є справжнім прологом до його творчості. Впорівень до дальших видань Шевченка, що в більшості клали в основу впорядкувань хронологічні принципи, чи впорівень до попередніх видань „Кобзаря“, ця редакція його з 1861 р. виказує тематичну продуманість і тонкий смак, а тим самим є дальший крок у виданні цієї збірки.

Наш передрук „Кобзаря“ з 1861 року зберігає порядок віршів оригіналу. Змодернізовано в ньому правопис, справлено місцями неправильні наголоси, чи форми.

Це видання один із виявів культу Шевченкового слова. Воно має на меті вперше подати в окремій книжковій формі текст „Кобзаря“ з 1861 року й пригадати його існування широкій громаді. Не

Я. Рудницький

Про нову працю проф. О. Оглоблина

У видавництві „Дніпрова Хвиля“, в Мюнхені вийшла недавно нова праця проф. О. Оглоблина під назвою „Люди старої України“ (320 сторінок). Ця назва цілком відповідає змістові: в книзі подано опис життя та діяльності 23 осіб чи родин, що тією чи іншою мірою прислужилися для історії України.

У передмові автор пише, що відомий історик Гетьманщини Олександр Лазаревський, який „знав краще, ніж хто інший, минуле Лівобережної України XVII—XVIII ст.“ присвятив кілька своїх праць „Людам Старої Малоросії“, маючи величезний документальний матеріал, здебільша судові акти, які, як каже автор, „фіксували насамперед не кращих людей і не добрі їх діла, а людей гірших та їхні темні вчинки“. Звідси зрозуміло, що Лазаревський засудив тих „Людей Старої Малоросії“ і не помітив серед них „Людей Старої України“, тобто людей, що „не пили крові свого народу, а навпаки, власну кров, власну працю, власну думку віддавали для його добробуту, його освіти та культури, його національної волі та державної незалежності.“

Отож саме цим людям, що походять переважно з Новгородсіверщини, яку автор уже давно досліджує як свою батьківщину, проф. О. Оглоблин і присвятив свою працю і цим значною мірою надолужив те, чого не зробив його попередник Олександр Лазаревський. Автор дає відомості, цінні для майбутнього історика України XVIII ст., про „тих діячів, більших і менших“, які, як сам каже, „підсвідомо, а здебільша цілком свідомо діяли на славу, честь і оборону своєї Великої Батьківщини“.

В книзі проф. О. Оглоблина ми знаходимо імена таких діячів, як: Василь **Капніст**, що все своє життя присвятив „надхненному служінню своїй батьківщині“, Опанас **Лобисевич**, видатний український діяч другої половини XVIII ст. і один з представників, за твердженням Михайла Грушевського, нової української інтелігенції; далі родина **Ханенків**, зокрема Микола **Ханенко**, що, за твердженням автора, „з молодих літ і до глибокої

сивизни... стояв дуже близько до української політики і визначних українських державних діячів того часу“; Архип **Худорба**, бойовий російський офіцер, що в його грудях, як каже автор, „билося щире українське серце“, а про його діла не раз згадується в „Історії Русов“. Тут згадується також ім'я архиєпископа Варлаама **Шишацького**, що шукав „нових шляхів для відродження української національної Церкви“ і відграв роль „в розвитку української політики та культури“. Крім того, тут згадуються імена й інших діячів XVIII ст., які мають ті чи інші заслуги для історії України.

Сам виклад матеріалу подано в автора за науковим принципом. Автор не просто переказує чи описує життя і діяльність кожного, але методом вченого історика відповідно інтерпретує, даючи відповідні пояснення, підпираючи їх науковими джерелами. З цього погляду важливим є відзначити, що після кожного розділу подається список „Джерел та літератури“. Інакше кажучи, праця проф. О. Оглоблина побудована на багатому джерельному й науковому матеріалі. Наукову вартість книги збільшує й доданий в кінці „Показник імен“, що обіймає 15 сторінок друку в дві колонки.

Якщо зважити ще на післямову, яку автор починає уривком з відомої передмови і Гаятовського („Не дивуйся, Читальнику, тим помилкам, котрі ся в тій книзі знайдуть, бо тая книга такого часу робилася, в котрий більш єсьмо утікали і на смерть, нежели на тую книгу поглядали...“), тоді цілком стає ясним, що писання книжки в таких важких умовах ще більше підносить заслуги автора перед українською історичною наукою.

„Цією скромною і недосконалою працею, — пише на закінчення автор, — ми хотіли виконати святий обов'язок українського історика, що понад чверть століття досліджував історію своєї малої Батьківщини, своєї рідної Сіверщини“. З свого боку ми можемо додати, що в тих умовах, які склалися несприятливо для нашого історика, він свій обов'язок виконав.

П. Ковалів

Митрополит Іларіон. Фортеця православ'я на Волині; Свята Почаївська Лавра.

Церковно-історична монографія. Інститут Дослідів Волині. Накладом Видавничої Комісії при Товаристві „Волинь“. Вінніпег, 1961.

Монографії про окремі місця нашої Батьківщини дуже рідкісне явище на еміграції. Тож велика праця (398 стор.) про другу по значенню православну українську святиню напевно викличе відповідне зацікавлення читачів. До цієї праці звертатимуться зокрема як до довідника в справах пов'язаних з історією Волині, історією Східної Церкви та чернечого життя на наших землях. Авторитетне ім'я автора цієї книги та назва Інституту Дослідів Волині, що в серії його праць вийшла „Фортеця православ'я...“ дають запоруку про компетентність інформацій зібраних у монографії.

І дійсно, у праці зібрано багато бібліографічного матеріалу, світлин та подробиць про події, пов'язані з історією Лаври. А проте навіть поверховний розгляд цієї праці насуває багато сумнівів щодо довідкової вартості „Фортеці православ'я...“

Це насамперед недовершеність праці. Не можна зрозуміти, чому велика монографія про Лавру доводить історію цієї святині лише до часів першої світової війни. Декілька цілком відірваних заміток з пізніших часів ніяк не знайомлять нас з подіями в Лаврі по першій світовій війні, між війнами та під час і по другій світовій війні. А в цій найновішій добі напевно відбулися чи не найважливіші події в історії Лаври, глибокі зміни в житті ченців, в їхньому національному складі та їхній національній свідомості, в економічному становищі святині тощо.

Тоді бо впала границя з поблискою Галичиною, Лавра опинилася під владою Польщі, відбулися докорінні політично-економічні зміни в житті довкільного населення, — усе це впливало на життя Лаври. Про подібні події в монографії майже не згадується. А вже цілком зігноровані події по другій світовій війні, хоч читача на чужині найбільш цікавить хоч

би скупенька інформація про все, що діється тепер вдома. Нічого немає також про події в Лаврі під час другої світової війни, зокрема про відомий з'їзд єпископів обох українських православних Церков, що відбувся тоді в Лаврі. Нічого немає й про сучасне положення в Лаврі (хоч інформації про це продістався закордон), зокрема про труднощі, що їх мали прочани, про утиски ченців та остання вістка про поступове перетворювання Лаври з святині в туристичну місцевість, як це було зроблено з Лаврою Київською.

Із цієї великої монографії неможливо довідатись навіть про географічне положення Лаври, бо ж інформація про це скільки верстов від Лаври до Крем'янца, вартісна лише для старшого покоління, що виросло в б. Російській імперії. Тепер ніхто вже не міряє в Україні (а тим більше на чужині) відстань верстами, лише кілометрами або милями. Читач довідується, що Лавра належить до Крем'янецького повіту, що не відповідає дійсності, бо повітів тепер на Волині не існує (лише райони) і Лавра належить не до Крем'янеччини, а до Тернопільської області; районний же центр тепер либонь знаходиться в самому містечку Почаїв.

За сучасними советськими джерелами „Окрім овочевого саду, ченці плекають кавалок поля, а в Лаврі є власна електрична та столярня“. Вістка також перестаріла, бо тепер окупаційна влада намагається перетворити й Почаївську Лавру в один з центрів антирелігійної пропаганди.

Можливе пояснення, що на такі, чисто довідкові, дані не вистачило місця, було б переконливе, бо видавці найменше пильнували заощадити місця й книгу цю, ані трохи не обмежуючи її зміст, легко можна б скоротити на одну третину, коштом частих повторювань, зайвих пояснень та не менш зайвої полеміки з інакovićуючими.

Однаке в праці зібрано багато першоджерельного історичного матеріалу, проскільки автор свого часу мав щасливу нагоду використати архів Лаври. Тож книга ця дає багато незнаних досі подро-

биць, подрібно описує побут Лаври в минулих століттях, драматичне суперництво за владу в монастирі, побожні чини жертвених добродійців і оборонців Лаври, історію головних будівель тощо. Все це забезпечує поважне місце цій книзі поміж історичними публікаціями еміграції. І саме тому не можна не пошкодувати, що й згадана вже неповність праці та її гостре віроісповідне забарвлення знижують наукову вартість книги.

Зокрема віроісповідні симпатії автора спричинили недопускальну для вченого-історика необ'єктивність в оцінці історичних подій. Багато позитивних фактів пов'язаних з діями неправославних засуджено, а події dokonані Росією, хоч і на шкоду Україні, але на користь панівній

в Росії релігії, знаходять прихильне освітлення. Так вихваляється діяльність Лаври в 19—20 ст., хоч тоді Лавра поступово ставала одним з русифікаційних центрів в Україні (у прихильній згадці читаємо, що „Почаївський монастир став великим об'єднуючим культурним центром і впливав на всю Волинь...“). Немає навіть осуду цареславця і русифікатора Теофана Прокоповича, вірного служителя російського трону, що про нього читаємо: „славний Архiepіскоп, помічник у праці царя Петра I...“

Без цих прикрих недоглядів і тенденцій, „Фортеця православія...“ стала б одною з кращих серед численних цінних праць заслуженого невтомного працівника — її автора.

І. К.

Бібліографія

ДЕЯКІ ДОПОВНЕННЯ ДО СПИСКА ТВОРІВ С. КАЛИНЦЯ

(До статті І. Максимчука „Українські письменники в Бразилії“, „Київ“, 3-4, 1960).

1. **Легенди**, з уст народа зібрав Сильвестер Калинець. Львів 1921. Селянська бібліотека „Русалки“. Випуск IV. Друкарня Ставропігійського Інститута під управою Ю. Сидорака. [В-во Г. Гануляка. Ілюстрації А. Манастирського. 165×120, 24 ст.].

2. **Було, та мохом поросло**. Народні легенди і перекази. Львів — 1922. „Селянська бібліотека“. Випуск 6. З друкарні Ставропігійського Інститута під управою Ю. Сидорака. [В-во Г. Гануляка. Обкладинка А. Манастирського. 170×115, 56 стор.].

3. **З під рідної стріхи**. Вибрані вірші Сильвестра Калинця. Накладом „Селянської бібліотеки“. Львів 1921. Друкарня Ставропігійського Інститута під управою

Ю. Сидорака. [173×109, 31+(1) ст. З портретом автора роботи А. Манастирського на 2 ст. Слово від Видавництва на 31 ст. (Про літературну діяльність С. Калинця)].

4. **Сильвестер Калинець, Літературна комедія**. Весела комедія на одну дію. Накладом Просвітнього Видавництва „Промінь“, 623 Селкірк Евеню, Вінніпег, Канада. Ціна 30 ц. [На обкл.:] 1935. [148×110, 62 ст.]. [Ст. 3 титульна. Дата написання на 61 ст.: Курітиба, Бразилія, 4. I. 1935.]

5.* **Сильвестер Калинець; Торбина сміху, людям на втіху. Жарти й дотепи**. Накладом „Селянської бібліотеки“. Випуск II. Львів 1921. Друкарня Ставропігійського Інститута під управою Ю. Сидорака. 16 ст.

* Цієї книжки я не бачив. Шукаю за „Taras Chevtchenko, sua vidae obras“ С. Калинця.

К О Н К У Р С

НА ПРОЄКТ ПАМ'ЯТНИКА Т. ШЕВЧЕНКОВІ У ВАШИНГТОНІ

У зв'язку із сторіччям смерті Тараса Шевченка і 150-ми роковинами його народження, що припадають у 1964 р., крайовий Комітет Пам'ятника Шевченкові проголошує конкурс на проєкт пам'ятника у столиці Америки, Вашингтоні. На рекомендацію Мистецької Комісії встановлюється такі умови конкурсу:

1. **Величина цілого пам'ятника:** висота цілості не повинна бути більша як 30 стіп (одна стопа — прибіл. 30 сантиметрів). Пам'ятник має зображувати постать Поета в бронзі на постаменті. Можуть бути додані й інші фігури, тривимірні або в плоскорізьбі, одначе треба мати на увазі, щоб кошти будови пам'ятника, разом з усіма влаштуваннями, не переходили суми чверть мільйона доларів.

2. **Вигляд Поета:** бажанням широких кіл громадянства є, щоб Поет був зображений у своїх молодих роках, до заслання 1847 р. Одначе, проєктодавці мають вільну руку робити так, як це вони уважатимуть за потрібне. Постать Поета повинна бути більша як оригінальної величини. Найважливіше завдання проєктодавців — знайти відповідну ідею пам'ятника, яка б по-мистецькому зобразила національне й вселюдське значення Шевченка.

3. **Оточення пам'ятника:** Департамент Парків у Вашингтоні, якому підлягають усі пам'ятники і який буде опікуватися також пам'ятником Шевченка, бажає, щоб пам'ятник мав також і ужитково-публічний характер. Для цього майбутній пам'ятник буде вкомпонований в окрему цілість, що може складатися з таких елементів, як тераса із сходами, водограї, клумби, дерева, лавки тощо. Тому бажано, щоб проєктодавці обдумували свої проєкти в порозумінні з архітектами.

4. **Величина площі:** тому, що діляниця Вашингтону, де проєктується поставити пам'ятник, перебуває тепер у стані перебудови (нові бльоки урядових будинків, нові вулиці та скасування деяких існуючих), форма і величина площі під пам'ятник ще остаточно не вирішені. Проєктодавці повинні орієнтуватися на розмір площі, що має прибілно 150 стіп довжини з кожного боку, оточеної вулицями і обсадженої високими деревами. Вмонтування пам'ятника у площу буде завданням архітектів.

5. **Величина проєктів:** скульптурні проєкти мають бути виконані в скалі-мірилі 1 цаль = стопа, тобто $\frac{1}{12}$ оригінальної величини. Проєкти мають бути виготовлені з тривкого матеріялу (гіпс, дерево, плястик тощо). Проєкт має бути попатинований на колір оригіналу (бронзи, каменю).

6. **Додаткові проєкти:** крім скульптурного проєкту, автори повинні прислати також шкіци, які показували б, як вони уявляють собі оточення пам'ятника. Для цієї мети мають бути долучені шкіци поземого пляну пам'ятника і перспективний рисунок з довкіллям. Скаля рисунків: 1 стопа площі = $\frac{1}{8}$ цалья на рисунку.

7. **Доставка проєктів:** проєктодавці доставлять свої проєкти власним коштом. Усі забезпечення під час конкурсу і зворот творів — коштом Комітету. Побажано, щоб автори вислали свої проєкти з адреси інших осіб, на те, щоб зберегти анонімність проєктантів. Проєкти мають бути подані під гаслом, а прізвища й адреси авторів — у закритій коверті, позначеній тим самим гаслом.

8. **Час для виконання проєктів:** проєкти мають бути надіслані Комітетові до 28-го лютого 1962 р. Один автор може подати не більше як два проєкти.

9. **Жюрі:** Екзекутива Комітету покличе, в порозумінні з Мистецькою Комісією, жюрі для оцінки надісланих проєктів і вибору найкращого. Склад

жюрі буде своєчасно оповіщений. Жюрі видасть оцінку не пізніше як за два тижні від часу передачі йому проєтів.

10. **Нагороди:** Комітет Будови Пам'ятника Т. Шевченкові визначив п'ять нагород за найкращі проєкти, а саме: одна перша нагорода в сумі 1,500 дол., дві другі нагороди по 1,000 дол. кожна і дві треті нагороди по 750 дол. Поза нагородами передбачені почесні відзначення.

11. **Уповноваження жюрі:** жюрі матиме право не признати якоїсь із вище вичислених нагород, якщо для цього не буде відповідних творів. Завдання жюрі — відзначити найкращий із мистецького погляду проєкт, однак відзначення якогось проєкту першою нагородою ще не зобов'язує Комітет поставити пам'ятник саме за цим проєктом, бо Комітет мусить брати до уваги такі справи, як кошти будови, його пристосованість до даного місця, узгодження з Мистецькою Комісією міста Вашингтону і ін.

12. **Виконання пам'ятника:** Комітет підпише окремий договір з автором пам'ятника, який буде остаточно схвалений до будови. Коли б, однак, виявилось, що пам'ятник є твором ще мало досвідченого в монументальній скульптурі мистця, Комітет матиме право поручити йому до помочі іншого скульптора з потрібним досвідом.

13. **Доля проєктів:** нагороджені проєкти стають власністю Комітету, інші будуть відіслані авторам.

14. **Адреса для надсилання проєктів:** Shevchenko Memorial Committee of America, Inc., 302-304 West 13th Street, New York 14, N. Y.

ЗА ЕКЗЕКУТИВУ КОМІТЕТУ ПАМ'ЯТНИКА ШЕВЧЕНКОВІ:

Роман Смаль-Стоцький, голова

Ярослав Падох, секретар

Йосип Лисогір, екз. директор

Святослав Гординський, голова Мистецької Комісії

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНКУРС НА ПОВІСТЬ ПРО СЛУГУ БОЖОГО МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Головна Упрада Асоціації Української Католицької Преси, за відомом і згодою постулятора Беатифікаційного Процесу, о. д-ра М. Гринчишина, ЧНІ, ПРОГОЛОШУЄ ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНКУРС на повість про життя і діяльність Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького, на таких умовах:

1. Повість обіймає цілість або одну із ділянок життя і діяльності Митрополита.
2. Твір повинен бути побудований за правилами конструкції біографічних повістей і в своїй основі й цілості згідний із засадами Христової моралі і християнського світогляду.

3. Розмір твору: 15—20 аркушів друку (найбільше 320 сторінок).

4. Реченець надсилання рукописів до 31. грудня 1963., на адресу:

Dr. Gregory Luznytsky, 1427 W. Cayuga St. Philadelphia 40, Pa. U.S.A.

5. Надіслані твори мають бути підписані гаслом, а до манускрипту треба додати запечатану коверту з правдивим прізвищем автора чи авторки й докладну адресу.

6. Рукопис у двох примірниках можна писати рукою, але чітко, з інтерлініями й тільки на одній сторінці, хоч радше писати машинкою.

7. Право друку залишається за автором.

8. Нагороди: перша — 600 доларів, друга — 400 доларів.

9. Склад жюрі: о. проф. Н. Кушнірик — представник Постулятора, проф. В. Радзихевич — голова, д-р Г. Лужницький — секретар, д-р В. Лев і д-р П. Ісаїв — члени.

10. Нагороджені рукописи (один примірник) залишаються власністю Асоціації Української Католицької Преси, а ненагороджені, на бажання авторів, можуть бути їм повернені.

Філадельфія, дня 22. липня 1961.

Д-р Лев В. Мидловський, голова

Микола Вайда, секретар

Придбайте собі добру книжку гуморесок **МИКОЛИ ПОНЕДІЛКА** п. з.

СОБОРНИЙ БОРЩ

Це справді знаменитий український борщ — збірка гумористичних нарисів, розповідей, лицедійств, лицемірств та інших оглядів минулих подій, схоплених дотепно і весело. Такий борщ вміє зварити лише М. Понеділок. Не вірите? Переконайтесь!

Енциклопедія Українознавства

гаслова частина в 5-ох томах

ПОВИННА БУТИ В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ.

В передплаті коштує \$50.00, які можна сплачувати ратами, бо пізніше коштуватиме \$75.00.

Отже краще замовити вже тепер і платити ратами \$50.00, аніж потім відразу \$75.00. Кожна практична людина замовляє собі ЕУ вже тепер, не відкладаючи на потім. Вже появились два перші томи.

Замовляти можна в нашому видавництві:
4800 N. 12th ST., PHILADELPHIA 41, PA.

Просимо всіх передплатників (в тому і післяплатників) подавати кожногасну зміну своєї адреси, щоб не було зайвого замішання в адміністрації і зайвих коштів з тим зв'язаних. На зміну адреси долучувати 10 ц.

— — — — — Витніть і перешліть — — — — —

До Видавництва „Київ“!

Оцим зголошуюся на передплатника журналу „Київ“ і висилаю річну передплату \$4.00. Журнал висилати на нижче подану адресу:

Підпис (читко):

Адреса:

.....
.....

ВЖЕ БІЛЬША ЧАСТИНА наших післяплатників стала передплатниками — а Ви? Станьте й Ви передплатником і вишліть зараз же свої заборгування й передплату на 1961 рік!

Вже появились ДВА НОВІ ТОМИ

Творів Юрія Клена

III том: НОВЕЛІ І СПОГАДИ, \$3.50

IV том: В. ШЕКСПІР: „ГАМЛЕТ“ і „БУРЯ“ (переклади), \$3.50

Замовляти в нашому видавництві.

Олександри Черненко

ПОЕМА НА 18 ПІСЕНЬ П. З.

Л ю д и н а

появилася в минулому році в нашому видавництві і продається по ОДНОМУ ДОЛЯРУ. — Замовляйте для своїх бібліотек.

В-во „Київ“

Нові видання „Кисва“

В нашому видавництві вийшла нова збірка поезій

ІГОРА ШАНКОВСЬКОГО

під заголовком

ДИСОНАНСИ

Хто любить поезії — замовляйте! — Ціна книжки \$2.00.

В в-ві „Київ“ можна замовляти

ВИДАННЯ НТШ і УВАН:

П. ЗАЙЦЕВ — Життя Т. Шевченка	\$5.50
Б. ЛЕПКИЙ — Мазепа	\$3.00
Є. МАЛАНЮК — Поезії	\$3.50
Т. ОСЬМАЧКА — Из-під світу	\$3.50
Збірка українських новель	\$3.50
Обірвані струни (антологія української поезії)	\$3.50
Є. ЧИКАЛЕНКО — Спогади	\$3.50
Д. ЧИЖЕВСЬКИЙ — Історія української літератури	\$6.25
І. ФРАНКО — Вибір із творів	\$3.50
С. ПЕТЛЮРА — Статті, листи, матеріали	\$7.00

Всі в твердій оправі.
